

KESZEG KÖZSÉG TÖRTÉNETE AZ ÚJRATELEPÍTÉSTŐL A JOBBÁGYFELSZABADÍTÁSIG

TARTALOM

I. KESZEG ÉS KÖRNYEZETE, RÖVID TÖRTÉNET 1716-IG	2
1. TERMÉSZETFÖLDRAJZ.....	2
2. A HELYSÉG VÁZLATOS TÖRTÉNETE 1716-IG	3
II. AZ ÚJRATELEPÍTÉS (1716–1728).....	5
1. ORSZÁGOS ÖSSZEÍRÁSOK, 1715–28	5
2. GAZDASÁG, ADÓZÁS	7
3. NÉPESSÉG.....	9
III. AZ ÚRBÉRRENDEZÉSIG (1728–1770)	11
1. GAZDASÁGI ÉLET	11
2. JOBBÁGYI TERHEK.....	16
3. NÉPESSÉG.....	19
IV. AZ ÚRBÉRRENDEZÉS (1770–1771).....	21
1. AZ 1770-ES VISZONYOK	21
2. A „VALLOMÁSOK” ÉS AZ ELŐZETES ÖSSZEÍRÁS.....	22
3. A SZŐLŐK ÉS AZ IRTVÁNYOK	24
4. AZ ÚRBÉRI TABELLA	25
5. A CONTRACTUS	27
V. AZ ÚRBÉRRENDEZÉSTŐL A JOBBÁGYFELSZABADÍTÁSIG (1771–18..).....	29
1. A BARÁTHI HUSZÁR CSALÁD MEGJELENÉSE	29
2. FÖLDBIRTOK, GAZDASÁG	30
3. AZ 1828. ÉVI ORSZÁGOS ÖSSZEÍRÁS	35
4. A REFORMKORI KESZEG	37
VI. A JOBBÁGYFELSZABADÍTÁS	39
VII. ÖSSZEGZÉS.....	41
VIII. MELLÉKLETEK	43
IX. A KORBAN HASZNÁLT MÉRTÉKEGYSÉGEK.....	59
X. FELHASZNÁLT IRODALOM.....	60
XI. JEGYZETEK	61

I. KESZEG ÉS KÖRNYEZETE, RÖVID TÖRTÉNET 1716-IG

1. Természetföldrajz

A falu nevének eredete bizonytalan, kétféle megközelítési mód is elképzelhető. Az egyik szerint az eredeti név ‘Köszeg’ lehetett, amely esetleg a ‘keszeg’ halfajtához igazodott.¹ A másik variáció családnévi, nemzetségi néveredetet feltételez.² Nem kizárt, hogy Keszeg már a honfoglaláskor lakott település, hadrendi szálláshely.³ Félre nem érthetően e helység szerepel többszöri említéssel egy Zsigmond-kori oklevélben (1412. szeptember 9.).⁴

Keszeg a Cserhát, közelebről a Nyugati-Cserhát része. E hegységre jellemző, hogy nála jóval magasabb hegységekkel van körülvéve (Börzsöny, Mátra, s még távolabb a Kárpátok hegyvonulatai), másrészt épp a déli része érintkezik egy sík területtel, mely az Alföld északnyugati csücskével határos. A Cserhát felszínére, éghajlatára, növényzetére is az átmeneti jelleg, a kettősség a meghatározó.

A község tengerszint feletti magassága – úgy, mint az egész Cserháté – inkább dombságra utal, hiszen 260 méter körüli, s a legmagasabb pont a közelben, a Keszegi-hegy, 361 méter magas. Néhány kilométernyire a falutól, jól láthatóan magasodik a Nagyszál (vagy ahogyan manapság nevezik, a Naszály) csúcsa, a maga 652 méterével. Keszeg völgyes-dombos felszínének kialakulását a fiatal tektonikus mozgások hozták létre, a Nagyszált is és a Csövéri-rögcsoportot is ezek a mozgások préselték föl.⁵

A település e sasbércek között helyezkedik el, nem messze a váci nagyobb töréslépcsőtől, ahol a múlt században több földrengést is regisztráltak. Ezek a hegységrögök főleg mészkőből vannak, ilyen rögöt „fogyaszt” a keszegi kőbánya, mely a váci cementgyárnak termel nyersanyagot. A környék, de az egész Cserhát szegény az ásványkincsekben, egyedül a szomszédos Nézsa felénk eső oldalán találtak valamelyest bauxitot, ez azonban a magas kavasvartalom miatt rossz minőségű.⁶

A helység éghajlatát a változékonyság határozza meg. Nem hegyvidéki az éghajlat, de hűvös, s a csapadék is kevesebb, mint a magasabb hegységekben. Az évi átlaghőmérséklet 9 Celsius-fok, az egyik lehidegebb vidéke az országnak. Erre a műszeres méréseket nem végző falusiak is ráérezhettek, mert a keszegi tanító 1934-ben a megyei monográfiában „Kis-Szibériának” nevezi.⁷

Éles kontrasztot figyelhet meg az erre utazó: a szomszédos Penc jóval mélyebben fekszik, kevésbé változatos a felszíne. Ezért is lehet a múlt században híres a bora, míg a keszegiek, bár nagyon igyekeznek a szőlőtermelésben, mégsem ilyen eredményesek. A gyümölcsök érése is jóval korábbi Pecen. A fagyos napok száma a vidéken magas, az első fagyos napok október 5–10., az utolsó fagy pedig április 20–27. közé várható.⁸

A csapadék évi 600 mm körüli. 1931 és 1960 között a faluban mért átlag 602 mm.⁹ Egy kivételesen száraz évben (1947) 420 mm-t, egy igen csapadékos évben (1937) 810 mm-t mértek. A csapadék év közbeni eloszlása egyenetlen: a legtöbb csapadék nyáron esik, vagy a május, vagy a június a legcsapadékosabb hónap. A

legszárazabb évszak a tél. A baj az, hogy a csapadék szeszélyesen oszlik meg. Van olyan év, amikor egy hónapban le hull az évi mennyiség harmada (főként nyár elején), s az is felhőszakadásszerűen, nagy intenzitással zúdul le, ami kimossa a talajt. Ezt már a 18. században is kedvezőtlen körülményként értékelték. A káresetek leggyakoribb oka a marhavész mellett a záporosó. Előfordul a tenyészidőszakban, hogy némely hónapban 0–10 mm csapadék esik, s ez a terméseredményt nagymértékben befolyásolja.

Keszeg csapadékmennyisége a környező hegységektől is függ. Az uralkodó szélirány ÉNy-i, s ez azért kedvezőtlen, mert bár a magas hegységek védenek is, a leszálló légmozgás miatt ebből az irányból alig várható csapadék, inkább nyugatról és délről érkezik. Nemcsak csapadékban, de folyóvízben is szegényes a Cserhát. Keszeg folyóvize, a Sinkár-patak Agárd felől folyik keresztül, de itt még jobbra csak csörgedez, bővebb vizűvé Csővár tájékán válik. Aszályos időkben ki is szárad.

A növényzetet régebben a mészkedvelő cseres-tölgyes erdő alkothatta, itt-ott bükkösökkel, a művelés azonban egyre több erdőt irtott ki, s az utánpótlásról nem gondoskodott. 1780-ban a terület közel fele még erdő volt.¹⁰ Az erdőirtás az eróziót tekintve is kellemetlen következményekkel járt. Nógrád megyét sújtja az országban leginkább az erózió, de a déli része, így Keszeg is, valamivel kedvezőbb képet mutat. Az erdők pótlása közvetve is hat a termelésre, mert az akácok lombjának humuszképző képessége csak negyedannyit ér, mint a tölgyesek száraz avarjából származó humusz.¹¹

Keszeg lakóinak életét két város közelsége is befolyásolta: Balassagyarmat és még inkább Vác. Vác a közelebbi, ma műúton 18 km, de ezt korábban dűlőutakon a felére lehetett csökkenteni. A városok piacán a megtermelt fölösleget eladhatták, és megvehették azokat a ruhákat, szerszámokat, amelyeket maguk vagy a mesterek nem tudtak előállítani. A város jó munkalehetőséggel is szolgált.

2. A helység vázlatos története 1716-ig

A falut érintő történeti munkák egy része megállapítja, hogy Keszeg már a Ahonfoglalás korában lakott település, sőt, a táj bronzkori leleteket is rejtett.¹²

Az Árpád-korból egyértelműen Keszeggel foglalkozó oklevél eleddig nem ismeretes. Az e helyen élők életét az Anjouk idejében szintén homály fedi. Zsigmond idősza az, melyben többször is említetik.¹³ Ezekből kiderül, hogy 'Kezegh' Nagy Lajos király idejében Pyrohtos Mihály tulajdonában volt, s ő adta el Dénes bán Gwnyw-i magnus Péter fia Tamásnak.

A század közepén a közeli birtokokat egy rokon nemzetség, a Csői-Nézsai szerzi meg. Valószínű – bár oklevél nem támasztja alá –, hogy ez a család Keszeget is megszerezte.¹⁴ 1474-ben a keszegi birtokrészt, az örökös nélkül elhalt Nézsai János és László javait Mátyás király Parlagi Györgynek zálogosította el. Azonban ő is örökös nélkül halt el. Acsa és Rád az 1490-es években előbb Corvin János, majd II. Ulászló birtoka; lehet, hogy Keszeggel együtt.¹⁵ A 16. század első felében a Mátyás alatt felemelkedő Gut-Keled nembeli Ráskay család szerez a vidéken egyre nagyobb birtokokat, 1542-ben már Keszeg is biztosan a kezükön van.¹⁶ Nézsával, Csővel (Csővárral), Legénddel együtt.

A Ráskay család birtokaként 8 portát írtak itt össze, 7 jobbágy szegénysége miatt adókedvezményezett, 5 a pusztatelkek száma. 1579-ben a Ráskay-örökösök osztozkodásakor a környék birtokainak jelentős része Bosnyák Tamás füleki kapitány kezébe került.¹⁷ Ettől kezdve Keszeg története a 18. század végéig szorosan kötődik Fülek birtokához, amennyiben nem volt török birtok.

Ebből a korszakból nemcsak magyar, hanem török források is maradtak. Káldy-Nagy Gyula az 1546 és 1590 közötti török adóösszeírásokat vizsgálta.¹⁸ Keszezen 1546-ban 22 családfő élt, rajtuk kívül 6 felnőtt nőtlen, azaz 28 főt írtak össze. Dzsizjét tízen fizettek. Az 1559. évi defter szerint meghalt 12 családfő, s egy nőtlen. A többiek elköltöztek: Agárdra 4, Békásmegyerre 2, Kosdra 6, Rádra 2 fő. Egy személy, a vak Balossa Máté maradt csak ott, s őt még három év múlva is összeírták. Az összeíró megjegyezte, hogy a falubeliek megszöktek. 1562-re a fél falu benépesült, 9 régi család tért vissza, s 2 új érkezett. A 11 családfő mellett 4 nőtlent is felírtak, így összesen 15 az összeírtak létszáma. Dzsizjét újra tízen fizettek.

1580-ban az összeíró szerint a lakosság nagy része meghalt, a többi Agárdra költözött. A falu így elnéptelenedett, 1590-ben is lakatlan maradt. Keszeg és Agárd kapcsolata nagyon szoros lehetett ebben az időben a török összeíró szerint: „Keszeg puszta régebben falu volt, de puszta lett, mert legtöbb lakosa meghalt, s néhány rája pedig Agárd nevű faluba ment, s ott több mint húsz éve [csak 1562 után, Káldy-Nagy jegyzete] letelepedett. Miután különválni nem tudnak, mindkettő [falu] egy helyen íratott össze. A nevezett puszta pedig az új defterben a földjét megművelők nevére íratott azzal a feltétellel, hogy a tizedet és az adókat a földesúrnak megfizetik.” Ezt a bejegyzést az 1590. évi is megismétli.

Gazdaságtörténeti adatok:

	1546	1559	1562
Búzatized	200 kile	25 kile	65 kile
Kevert tized	70 kile	15 kile	30 kile
Méhkasok száma	10 db		5 db
Sertések száma		5	30
Kincstári rét jövedelme	150 akcse	10 akcse	200 akcse
Széna- és tűzifaadó			200 akcse
Bírságpénz	20 akcse	20 akcse	65 akcse

Káldy-Nagy az 1546-os terméseredményt közepesnek ítéli: a családok átlagban 123 kile gabonát és 6-7 szekér szénát termeltek. Az 1559-es termést az elköltözés miatt nem érdemes értékelni. 1562-ben átlag 86 kile gabona, mellette már 18 szekér széna jutott egy családra. Ez és a sertések számának növekedése is azt bizonyítja, hogy ezekben a viharos időkben az állattenyésztést fokozottabban folytatták, mint békeidőben. A földesúri jövedelmek összege a következő: 1546-ban 3000 akcse, 1559-ben 670, 1562-ben 1995, 1580-ban 1500, 1590-ben szintén 1500 akcse. Tehát a földet művelték, de az életet biztonságosabbnak vélték Agárdon.

A 16. század közepén Keszeg Bosnyák Judit birtoka, 1653-ban 11 Ft-tal és kilenceddel tartozott neki.¹⁹ Bosnyák Judit után férje, Balassa Imre a birtokos, majd kézizálogként a Juhász családé lett a falu 1663-ban. 1691-ben Juhász Erzsébet Szilassy Jánosné a tulajdonos, de Keszeg ekkor már csak puszta.²⁰

A falu az 1696. évi és az 1709-es összeírásból lakatlan volta miatt kimaradt.

II. AZ ÚJRATELEPÍTÉS (1716–1728)

1. Országos összeírások, 1715–28

A

község újbóli „megszállítása” Koháry István országbíró (1649–1731) nevéhez fűződik. Következetes törökellenességéért és udvarhűségéért a család megkapta Fülek várát és a nógrádi örökös főispáni címet. Keszeg az 1715. évi összeírásból kimaradt, a telepítés 1716-ban veszi kezdetét. Ezt a két évvel későbbi megyei összeírás és az 1728-as országos is datálja.²¹

A megtelepedés mozzanata szempontjából nagy jelentősége van az 1718. évi, adózó családfőket tartalmazó összeírásnak (*1. melléklet, lásd IX. fejezet*). A lista 15 colonust és 3 inquilinust említ, ez valószínűsíti, hogy a megérkezést követően hasították ki a megszabott földterületet, mert a két évvel későbbi összeírás már csak colonusokat sorol fel.

1718-ban 4,5 köböl szántója és 2 embervágója volt a telkeseknek.²² Nem úrbéres jellegű földet: irtványt és szőlőt ekkor még nem vallottak be. Ezt a megjegyzés rovat azzal magyarázza, hogy a hegyes-völgyes vidéken nehéz a föld birtokbavétele. A művelése közepes, a legelő elégséges, miképpen a rét is. A szántón még csak egy nyomást alkalmaznak, de ez a „tapasztalat hiányának” tudható be. A község 100 Ft árendát fizet urának. Az erdő fája mind építkezésre, mind tüzelésre elegendő.

Keszeg a török időket követő telepítési hullám második szakaszában kerül sorra. Az országra, de főleg a peremterületekre ekkor nagyfokú mobilitás jellemző. A mozgás észak-déli irányú, a sűrűbben lakott, kevésbé pusztult Felvidékről áramlik le az új életet kezdők tömege. Céljuk a lakatlan tájak, leginkább az Alföld megszállása.

A telepítés egy része szervezett, azonban tömeges a jobbágyok szökése is. Így volt ez Keszezen is. A Koháry család túlnépesedett falvaiból is érkeztek, de nyoma van két szökött szügyi jobbágynek is, akik Keszegre szöktek.²³ A szökést a földesúri bánásmód, ill. a felgyülemlett adósság motiválhatta. Ez utóbbi a két szügyire is elmondható (Szugyiczky, Csesztvianszky), egyikük ráadásul már Szügyre is hasonló módon érkezhettek Csesztvéről.

A vándorlók az új helyen tiszta lappal, ezenfelül különféle kedvezményekkel kezdhették új életüket. Ilyen kedvező adottságok Keszezen is voltak: a földesúr távolléte; az egy összegű adózás; valószínűleg itt is megkapták a néhány évi adómentességet; s ami még bevételi forrásul számításba jöhetett, az irtásföldek, szőlők haszna.

Ennek ellenére Keszeget sokan ugródeszkának használták. 13 ilyen esetről tudunk, de ez a szám sokkal nagyobb lehetett, hiszen a megye leginkább a megyét

elhagyókat regisztrálta. Mindenesetre szökésekről a 20-as évek közepétől jobbra már nincs adatunk.²⁴

Az 1720. évi országos összeírásban szerepel a falu, sőt, ez évből fennmaradt egy megyei adólajstrom is (2. *melléklet*). A két névsor 17-17 tagja közül egy adózó már „kicserélődött”. Csak hat személy maradt a régiekből regisztrálva, s a volt 3 zsellér közül 1. Mind a 17 összeírt azonos szántóval és réttel rendelkezik. A művelt szántóterület egésze alig változott (67,5 köbölről 68-ra), ez viszont azt jelenti, hogy a művelésre fogható földterület a duplájára nőtt, hiszen a megjegyzések rovatban már kétnyomásos gazdálkodásról esik szó. A rét területe 30 kaszásról 34-re nőtt. A conscriptio 3-4-szeres termést, s egy embervágón egy szekér szénát ír össze. Ez közepes eredményt jelent, ami a hegyes-dombos adottságokat tekintve elfogadható. Az erdőről ugyanazt olvashatjuk, mint 1718-ban.

Az 1728-as regnicolaris összeírás több jelentős változást is mutat (3. *melléklet*). A lakosokat három társadalmi rétegbe sorolja: telkes jobbágyok, házas zsellérek, taxások (Keszegen ezek mesterek). Az összeírás kiemeli, hogy a két utóbbi réteg szabad menetelű.

A mindössze 2 taxás egyike kovács, a másik mészáros, ezt nevük is igazolja: „Faber Mathias Kovács, Lanio Paulus Meszaros”. Nincs nagykorú fiuk, testvérük 1728-ban.

A házas zsellérek 6 főt számlálnak, s a forrás megjegyzi, hogy kézi munkát végeznek. Mindegyikük szerepel az előző összeírásban, ez felveti a kérdést: vajon mi történt velük az elmúlt évek során? Erre a dikális összeírásokból következtethetünk. A hat személyből csak négy van az 1722-esen, de ők is a legszegényebbek közé tartoznak 1,25-1,75 dikával, vonómarhával sem rendelkeznek.²⁵ Két társuk valószínűleg olyan szegény, hogy rá sem került a listára. 1726-ban négyen vannak az adózók között, hármójuknak már 2-2 ökre is van; ketten pedig már a tehetősebbek közé tartoznak a maguk 4 dikájával.²⁶ Egyikük, Zsellér Márton, 1733-ban 69 kila búza (rozs, kétszeres) terméssel, 4 ökörrrel, 3 tehénnel – és így tovább – a falu legvagyonosabbja.²⁷

Tehát a szabad menetelű házas zsellérek között nemcsak szegények találhatók, hanem olyanok is, akik tudatosan mondtak le úrbéres földjükéről, a boldogulást másképp keresték. A zsellérek közül négynek volt irtványa, 3-4 köböl. Kettejüknek van nagykorú fia/testvére – az egyik a már említett Zsellér Márton –, ami a munkaerő szempontjából szintén nem elhanyagolható tényező.

Az 1728-as conscriptio több rovatot tartalmaz, ezért a forrásértéke is nagyobb. Így feltünteteti a colonusoknál a fundust is, 0,25-0,25 teleknyit.²⁸ A 16 örökös (?) jobbágyból csak 7 szerepel 1720-ban, ez még mindig nagymértékű fluktuációt mutat. (Ha valaki a korban 32 évig egy helységben lakott, az örökös jobbágygá vált, ez is magyarázhatja a nagy migrációt.) A telkesek nőtlen testvérei száma összesen 6.

Mindenki 4-4 köböl szántóval, de emellett 12-12 köböl, a telekkel „velejáró” irtvánnyal rendelkezik. Az irtvány háromszorosa az úrbéres szántónak, hovatovább fontosabb, mint a jobbágytelek. Az irtásföld növekedése magával vonta előbb-utóbb az adók és az árenda emelését is, de a kemény munka meghozhatta gyümölcsét. A rét ugyanakkora területű maradt, ami arra utal, hogy az ígásállat-állomány az újratelepедéstől kezdve nem emelkedett ugrásszerűen.

Az összeírás újdonsága, hogy megmutatja a szőlőtelepítés mértékét. 14 colonusnak összesen 26 kapás szőlője van, fejenként 1–3 megoszlásban. A

szőlőművelés idő- és munkaigényesebb tevékenységi forma, mint a gabonatermesztés; de sokkal jövedelmezőbb is, ugyanakkor a földesúr nehezen sajátíthatja ki, hiszen többszörös árat kell fizetni érte.

A keszegi szőlő új telepítésének van feltüntetve, amiből (még) nem fizetnek hetedet. Idegenek kezén nincs szőlő.

2. Gazdaság, adózás

A település földtulajdonviszonyaira kielégítő választ adnak a fenti összeírások. Az egyes családok ingósága, vagyoni helyzete a legjobban a dikális összeírásokból ismerhető meg. Természetesen csak a jobbágyság vagyoni állapotát, esetleg egy-két „polgár”-ét vizsgálhatjuk, mert az összeírás a nemesekre nem vonatkozott.

Az 1696-os jobbágyi portaösszeírás adóalappá nagyrészt a jobbágy teherbíró képességét tette. Adófizetésre a családfőt kötelezték a család létszáma, állatainak száma, termése, ipari tevékenysége alapján. A családfő vagyona alapján elért egy rovás- vagy dikaszámot, majd ezután fizetett.²⁹ 1721-ben 1 dika 1 Ft 50 dénárt tett ki (1 rajnai vagy rhenusi forint = 120 dénár = 60 krajcár), ennyi a hadiadó.

A községre kirótt rovások a vizsgált időszakban³⁰:

Év	1718	1719–21*	1722	1723	1724	1726	1727	1728
Dika	58,5	43,5	46,25	47	48,25	63,75	65	70

* A dikaszám megegyezik.

A dikák száma – megjegyezve, hogy a mindenkori adóösszeíró és adóbevalló érdeke ellentétes, s azt is, hogy nem minden évben állapították meg a rovásszámot – jól mutatja a korabeli mezőgazdasági termelékenység és létbiztonság törékeny voltát. 1718 után a lakosság száma mérsékelten emelkedett, jelentős erdőirtás zajlott le, a község adója mégis csak 1726-ban éri el a korábbi szintet. Az adót persze több tényező is csökkenthette, ilyenek a legelőhiány, természeti csapás, állatvész vagy a beszállásolt katonaság.

A tárgyalt korszakban legelőhiány nem volt, természeti csapásról sem tudunk. Az első lejegyzett állatvész 1729-ben történt, amikor 9 marha, 6 ló, 29 aprómarha (sertés, juh, kecske) pusztult el. A másik marhavész során 4 ökör, 7 ló, 2 tehén, 4 borjú, 1 csikó és 17 sertés döglött meg. Erről a járványról csak annyit jegyeztek fel, hogy a 18. század elején volt. Talán éppen 1719-ben...³¹

A vizsgált időszakban kétféle állami adó volt: a hadiadó, mely az állandó hadsereg ellátását szolgálta; valamint a háziadó, amely paradox módon a nemesi vármegye költségeit fedezte. A háziadó összege általában harmada, negyede a hadiadóénak. Sajnos, a dikális összeírások nem tárgyalják az adókiivetést, -behajtást. Az első, egész falura kirótt adó 1725-ből maradt meg: 58,25 dikára 151 Ft 45 krajcárt ír elő összesen.³²

Az 1718-ban 100 rajnai forintot kitevő árenda is valószínűleg emelkedett.³³ Az úrbérrendezéskor mindenestre már 400 Ft volt.³⁴

Az újonnan megszállt települések legégetőbb gondja az igásállatok hiánya. Vagyonos a telepések között kevés lehetett, ezért a közösségnek vagy az egyéneknek kölcsönözni, esetleg vásárolni kellett – ekkor még inkább ökröket. 1723-ban a falu közösségének 150, egyes személyeknek 174 Ft adóssága volt.³⁵ Ez az adósság az 1726-os összeírásban már nem szerepel, tehát kifizették.

Különleges teher volt a katonaság ellátása. A század egyes szakaszaiban – így volt ez a Rákóczi-szabadságharc utáni időkben is – hadsereg(ek) állomásoztak az ország területén. A katonákat, lovaikat etetni kellett (ember- és lóporció), a gyalogságot szállítani (dislocatio), esetenként elszállásolni (quarteria). Ez a teher Keszegre is vonatkozott. A falunak 1722-ben fél éven keresztül két katonát és egy lovat kellett élelmezni.³⁶ A teherbíró képesség alapján Keszegre általában 1–3 ember, illetve ló jutott.

A katonai terhekkel kapcsolatos iratok között található egy, amelyben Keszeg a hátralékosok egyike, az 1719-ben 58,5 dikára kirótt 135 Ft 52 kr-t nem fizette be. Az évi hadiadóról lehet szó.³⁷

Volt év, amikor pénzt kértek az élelmezésre. 1728-ban ez összesen 81 Ft-ot tett ki.³⁸ A katonák élelmezésének megszabott, a tényleges értéknél kisebb összegét beszámították az évi adóba. A különbség, a deperdita, érzékenyen érintette Keszeget is, hiszen az idegen katonák ellátása nyűgnek számított, ráadásul a katonák sok esetben visszaéléseket, túlkapásokat követtek el. Ennek ellenértékét olykor beszámították a hadiadóba. Ezen túl még az átvonulás is érintette a falvakat, s néha fuvarozásra is – esetenként zabot, szénát kellett a seregnek vinni – szükség volt. A katonai terhek a jobbágyság leggyűlöltebb adói közé tartoztak.

Keszeg tizedfizetéséről a korszakban nincs adat, a kecskeméti uradalom azonban Nógrádban 1800 Ft-ot fizetett, s lehet, hogy Keszeg tizede is, mint Koháry-birtok, e között van.³⁹

Nézzük a családok vagyoni helyzetét! Két teljes lajstrom alapján (1722, 1726) próbálunk meg következtetéseket levonni a vagyoni állapot változásáról.⁴⁰ Az 1722-es dikális összeírás 18 colonus családfőt, közte egy özvegyasszonyt, egy taxalístát, a fent említett kovácsot írja össze. A község önellátására utal, hogy a kovács is csak negyedrészt gyakorolja mesterségét, rajta kívül még két jobbágy „fél” mesterséget űz.

1722-ben, pontosabban az 1721–22-es hadi évben – amely 1721. november 1-jétől 1722. október 31-ig tartott – 46,25 dikája volt a falunak, a kovács Kovács 1,25 rovásán kívül. A skála 1-től 4,5 dikáig terjed. Az átlag nagyjából 2,5 dika. Ez elég kevés, mert legalább egy dikát minden családfőnél a 20 évnél idősebb testvér vagy fiú jelent.

Mindamellet a megtelepedés még jelentős erőt köt le, irtvány és szőlő ekkor alig van. A 29 igásállaton (20 ökör és 9 ló) 12-en osztoznak. Többségük 2-2 igással dolgozik, de háromnak 4-4 vonóállata van. 15 fejős- és 4 meddő tehenet írtak össze, átlag egy tehene van egy családnak. Szőlőt ekkor még nem vallottak be. Juhot csak Antal(on) Péter tartott(10). Méhekkal is csak ő és Klenyanszky Pál, az évi bíró foglalkozik: 3–5 méhkasuk volt. Sertésnevelésről még nem beszélhetünk.

A gabonatermést köbölben írták össze: búzából, rozsból és kétszeresből (keverék, abajdóc) 283,5 köböl termett; árpából, kölesből és muharból 75 köböl; zabból és tönkölyből mindössze 3, az is egy főnél. Árpát, kölest és muhart 11-en termeltek 1–16 köböl között. 17-en természetek búzát és rozst, személyenként 8–

35 köblöt, átlagban 16,5 köblöt. Az 1728-as conscriptiót alapul véve a termés csak a telekből származhatott (64 köből telki szántóval szemben 194 már az irtás).

A legvagyonosabb jobbágyok Babinszky Márton és Antal Péter 4,5-4,5 rovással. Érdekesség, hogy két személy foglalkozik pálinkafőzéssel, az egyikük özvegyasszony, akinek más jövedelme nincs. A közösségnek van mészárszéke is, ami egy dikát ér.

Az 1726. évi összeírás sok változásra vet fényt, 17 colonusra (köztük 2 özvegyasszony) és egy taxásra (mészárosra) terjedt ki.⁴¹ A mészárosnak „fél” mestersége van folyamatosan. Az egyik jobbágy, Hrncsiár János viszont a földművelés mellett „egész” mesterséget űz folyamatosan. Az igásállatok száma 29-ről 43-ra nőtt (32 ökör, 11 ló). Erre szükség is volt, mert az irtásföld 1728-ra háromszor akkora, mint a telki szántó. Uhrin Pál, egyedülként, már 4 akó bort is bevallott. Csak Antal Péter tenyészt juhot (10) és kecskét (7). 16 jobbágy nevel sertést, 2–8 darabot, összesen 82-t.

A gabonatermesztés is nőtt, ami a falu dikaszámán is lemérhető; 63,75-ra emelkedett, nem számítva a mészáros 1,75 dikáját. Az átlag 2,5-ről 3,75-ra növekedett (ekkorra már az adósságot is törleszthették). A gazdagodás nem egy-két jobbágyra igaz csak, mert a legnagyobb dikaszám 5,75, a korábbi 4,5-del szemben. Janecska Mária özvegyet leszámítva mindenkinek nőtt az „életszínvonala”.

A megművelt terület nagysága, a lakosok vagyoni helyzete egyaránt gyarapodott. A telepések, úgy látszik, megtalálták számításukat, s helyzetük javulásáért keményen dolgoztak.

3. Népeség

A megye újratelepítésével foglalkozó tanulmány megállapítja, hogy a telepítés második hullámában a gyengébb minőségű földekre szlovákok érkeztek.⁴² Az összeírások tanúsága szerint ez a családok nevében is megmutatkozik.

Csak elszórtan találkozunk magyar eredetű nevekkel: Csillag, Varga, Antal, Ország, Fábián, ráadásul ezek is szlávósodtak: Csiliak-Csellák, Antalin-Antolon. A Fábián név elképzelhető, hogy Babinszky formában élt tovább, ugyanis már az első összeírásokban feltűnik, hogy a családfők között vagy Fábián Márton szerepel, vagy Babinszky Márton, a kettő együtt sohasem. Kezdetben még két Fábián volt, egy évtizeddel később pedig már két Babinszky, úgy, hogy a két keresztnév megegyezik.

A név magyar, illetve tót volta természetesen nem jelenti minden esetben viselője anyanyelvét is. A keszegiek többsége vagy egésze tót (szlovák) volt, ezt az Urbárium nyelve is alátámasztja, és az is, hogy az úrbérrendezéskor a hátrányok között sorolják föl a csak szlovákul tudást.⁴³

A családnevek néha a származásra is utalnak: Szugyczky, Agárdi, Szátoky, Morvai (Moravcsik). A Szátoky név is némi változáson ment keresztül: Szátoky, Szátoczky, Szádoczky. A Szádoczkiak ma is az egyik legnépesebb család Keszegen. A Bodonyból szökött jobbágy Majoros Pálból Majernyik lett.⁴⁴

Az egyházi anyakönyveket 1714-től vezetik. Bár az első évtizedek szövege alig vagy egyáltalán nem olvasható, egy-egy érdekes adat mégis fellelhető.⁴⁵ Több

olyan családról van szó, melyek kimaradtak az összeírásokból, pedig ittlétük folyamatos, sokan közülük az úrbérrendezéskor is keszegiek: Kravár, Agárdi, Klacsó, Ürményi, Tomka, Lahki. Kimaradásuk oka lehetett szegénység, szolgai állapot, állhattak uradalmi alkalmazásban, tölthették adókedvezményes éveiket, akár armálisuk is lehetett. Mindenesetre a 17-18 összeírt család duplája élhetett a faluban. Ha eljátszunk a gondolattal, s egy családot öt-hat fősnek veszünk, akkor az eredmény 180–200 fő, fenntartva a szokásosnál nagyobb hibalehetőséget.

A népesség életére döntően hatott, hogy földesura országbíró volt, ezért e kis birtokán alig tartózkodhatott. Itteni tevékenységéről nagyon keveset tudunk, inkább csak vallásos jellegű nyomok maradtak: az egyházi iratok megállapítják, hogy egy kápolnát emelt Keszege, s ebben az időben romboltak le egy evangélikus templomot.⁴⁶⁻⁴⁷

A lakók biztosan örültek a távollétnek, hiszen így egy összegben adózhattak, és nem kellett robotolniuk, hiszen nem volt majorsági gazdálkodás. Kisebb ügyeiket is maguk intézhették. A telepítők jelentős része nem római katolikus, hanem evangélikus volt, ezt is az anyakönyvekből tudjuk.

III. AZ ÚRBÉRRENDEZÉSIG (1728–1770)

Keszeg újjászületésének első évtizedéről viszonylag gazdag forrásanyaggal rendelkezünk. Ezután viszont elmaradnak az országos, de a megyei lélekösszeírások is. Csupán a dikális és a megyei közgyűlési iratok, valamint az egyházi levéltári anyag adhat útmutatást.⁴⁸ Különösen értékesnek tűnik egy 1757-es egyházi lakosság-nyilvántartás, mely családonként írja össze a lakosokat, feltünteti a rokonsági fokozatot, a családnál lakókat (például a szolgákat) és az életkort. Ez részben a vagyoni helyzetre is enged következtetni. A forrás egyetlen „hibája”, hogy töredékes, az eleje és a vége hiányzik, sajnos nem öleli fel a lakosság egészét.⁴⁹

A dikális összeírások a korszakra vonatkozóan inkább csak a falu egészének rovásszámát adják meg, emellett a taxalisták és libertinusok rovásait. Teljes összeírás maradt fenn az 1733–34-es és az 1765–66-os évből.⁵⁰ Mindkettő értékes; az előbbi azért, mert az 1729-es marhavész után négy évvel készült, az utóbbi pedig azért, mert az úrbérrendezés előtről ad pillanatfelvételt. A rovásadatokon kívül viszont megszorodnak az egyéb források (dohányosok, marhavész, ragadozó madarak).

Továbbá ebben az időszakban épül fel a keszegi templom is, melynek léte befolyásolja a lakosok mindennapjait.⁵¹

1. Gazdasági élet

Atárgyalt korszak igen kellemetlen epizóddal indult: 1729-ben Keszeget sem kerülte el a marhavész.⁵² A jobbágyság „tehetsége”, tehetősége nagymértékben függött igásállatai számától. Egy-egy zsellér a korban vonómarha szerzésével társadalmi helyzetének emelkedését érthette el, telkessé válhatott. Ha viszont elvesztette ökreit, lovait, ezáltal nem tudta művelni telkét, földje elvesztésétől tarthatott.

Ebben az időben az igásállatok száma tehát a társadalmi helyzetet döntően befolyásolta. Ha marhavész ütött ki egy településen, az a megművelt terület nagyságára is hatással lehetett, sőt, a szántó minőségére is, hiszen így kevesebb trágya került a talajba. Erre pedig szükség volt a község esetében.⁵³

Ilyenkor a falu vagy kölcsönzött, bérelt igásokat, vagy pénzkölcsönt vett fel, és vásárolt érte állatokat. Egy marhavész tönkretelhetett akár egy élet munkáját, de mindenképp hosszú évekre volt szükség ahhoz, hogy a falu gazdagsága elérje a korábbi szintet.

A 15 igás elvesztése nagyon érzékenyen érinthette a települést – egy évtizeddel korábban, 1726-ban 43 igásállatuk volt – így a szántásra fogható állatok

harmada odalett. 1728-ban 71 dikája van a falunak, 1730-ban csak 59,5, egy év múlva 55,5, ez mind a pusztulás következménye. Csak 1736-ban sikerül felülmúlni az 1728-as gazdasági szintet.⁵⁴

A rovások alakulása 1728 és 1770 között⁵⁵:

1728	1730	1731	1732–33*	1736–37*	1743	1744	1745	1746	1747	1748
71	59,5	55,5	65,5	80	134	111	103	112,5	105	108,7

1748	1750	1751	1752	1753	1754	1755	1757	1758	1761	1762–64*	1767
108,75	65!	72	88,75	91,75	100	99	104	110	110	111	100

* Ezekben az években megegyezett a dikaszám.

A rovásszámok nemcsak egy-egy marhavészre utalnak, hanem a lakosság növekedésére-csökkenésére, olykor rossz termésű évre. Az adott időszakban Keszeg 1743-ban érte el a legmagasabb dikaszámot – bár ez csak a falu egészére vonatkozik, s elképzelhető, hogy a község lélekszáma csökkent (amire volt is példa), de az egyének „tehetsége” mégis nagyobb, mint 1743-ban. 1744 és 1749 között jelentős változásra mutató jel nincs, annál inkább megdöbbentő az 1750-es érték, amely több mint 40 százalékos csökkenést mutat.

Az 1832. évi egyházlátogatás adja ehhez a kulcsot: Keszeg akkori földesura, gróf galántai Eszterházy Imre, nyitrai püspök, a falu elhagyására szólította fel a protestánsokat, akik a forrás szerint 133-an voltak 1746-ban.⁵⁶ A Historia Domus mindezt azzal magyarázza, hogy a torzsalkodásokat az evangélikusok kezdi: „...hamar kimutatták foguk fehéret, és a katolikusok bántalmazása és üldözésével szándékoztak túlsúlyra és uralomra felvergődni.”

Bármint is történt, a 30 napos haladék után valószínű, hogy sokan elhagyták falujukat. Ez a „drasztikus szer” használt, olyannyira, hogy a múlt században is csak egy-két család vallotta magát evangélikusnak, ill. zsidó vallásúnak. Keszeg ma is majdnem teljes mértékben katolikus...⁵⁷

1749-ben komoly változás érte a falut, olyan mértékű, hogy az 1743-as gazdasági szintet 1770-ig nem sikerült még csak meg sem közelíteni.

Nézzük az 1733-as dikákat!⁵⁸ 23 családfőt írtak össze, de ebből két özvegy elszegényedése miatt nem adózik. Van egy erdőőr (Gyekis Jakab) és egy konvenciósi uradalmi juhász (Antal[on] Péter). Az előző összeírásokban még telkes jobbágyok, azaz sikerült feljebb küzdeniük magukat. Egy özvegy (Janecska Jánosé) a kerületi bába feladatát látja el. Ők sem adóznak. Van egy olyan özvegyasszony, aki mindössze egy meddő tehénnel rendelkezik, ezért csak 0,25 dikája van.

Az adózók száma 18, az egy főre eső átlag: 3,37 dika. 1726-ban ez 3,75 volt. Az 1728-as lélekösszeírás 22 családfőjéből csak 11 szerepel, olyanok is kimaradtak, akikről tudjuk, hogy folyamatosan Keszegen laknak. Az egyik taxalista, a mészáros elköltözhetett, talán munka híján. A kovács is csak „fél” mesterséget folytat folyamatosan, ezt földműveléssel egészítheti ki. Más mesterséget senkinél nem tüntetnek fel. 9 új család tűnik föl; ez még mindig nagy mozgást feltételez. 6 család 1716-tól folyamatosan keszegi.

A községnek 39 igavonó állata van, 28 ökör, 11 ló; 15 fejős- és 9 meddő tehene; juh és kecske nincs összeírva. A 18-ból 4-nek nincs vonómarhája. Az ő termésük 10–12 kila búza, rozs. Az igásokkal rendelkezőknek 2–4 igása van. A bortermés az 1726-oshoz képest jóval nagyobb lett, 4 urnáról 36-ra nőtt. A falu

adózóinak 948,75 kila gabonája termett. 65 kila azok átlaga, akiknek lova, ökre van. Az össztermés fajtánkénti megoszlása kilóban:

Búza, rozs, kétszeres	Árpa, köles, muhar	Zab, tönköly
680,75	53	215

Az árpa mennyisége elenyésző – az előző összeírásban még volt ugyan egy sörfőző, de ő sem gyakorolta a mesterségét. A termésátlag megállapítása szinte lehetetlen, mert nem tudni, hogy mennyi irtvány tartozott ekkor a jobbágytelekhez, s az sem ismert, hogy a vetőmagon kívül még mit nem számítottak a bevallott termésbe. A korcsmáltatás 0,75 dikát ér, 8 méhkasa is van a falunak. Az összeírásban a 23 családfő mellett 17 nagykorú testvért/fiút tüntetnek fel.

Újabb baj forrása lehetett egy „záporosó” (vagy inkább felhőszakadás, jégverés) 1736-ban, ami 1000 Ft kárt okozott a gabonában; 25 ökör, 10 ló, 31 tehén, 8 borjú pusztult el, 92 icce bor veszett kárba, ráadásul ketten el is szöktek. A két káreset megpróbálhatta a falut, de a rovásokat tekintve kiheverték.⁵⁹ Ezt húzza alá, hogy 1740-ben a községnek nincs adóssága.

Négy év múlva, a legtöbb rovás évében a jobbágyok száma testvéreikkel és fiaikkal együtt 60 fő. 78 igásállatuk van, 38 ökör és 40 ló, tehát az ökrök kezdenek háttérbe szorulni a lovakkal szemben.⁶⁰ Ennek az az oka, hogy a ló gyorsabb és kevésbé igényes a legelőt illetően. Ezek a tulajdonságok ellensúlyozzák kisebb vonóerejüket. A 25 tehénnel szemben (1733) ekkor 40 van. Kis számban újra megjelenik a juh : 11. Fontosabb, hogy 97 sertést is összeírtak, s ez családonként több hízót jelent. A méhészet ekkor sem számottevő, csupán 2 kasról van szó. A szőlőtermelés növekedése viszont dinamikus, a korábbi 36 akóról 130-ra emelkedett. Ez a folytonos telepítésnek köszönhető.

Az adózók gabonatermése 1008 kila, megoszlása a következő:

Búza, rozs, kétszeres	Árpa, köles, muhar	Zab, tönköly
775	82	151

1733-hoz képest nőtt a búza (rozs) és az árpa (köles) mennyisége, a zabé ellenben csökkent. Ez rossz zabtermést is jelenthet, de elképzelhető, hogy csak kevesebbet vetettek a nyomások váltogatása miatt. A két nyomás sohasem pontosan 50-50 százalékos földterületet takar.

A pálinkafőzés is lendületet vett, míg korábban 1 üst volt, addig most 7 üst, ami a gyümölcsstermesztés mértékére is fényt vet.

A mesterségek is új erőre kaptak, 1740-ben a szabadosok között már molnár és kádár is található, s újra „üzemel” a mézszárszék is.⁶¹ Néhány év múlva egy csizmadia is Keszegre téved, de munkájából nem tud megélni, távozik.⁶² A szabadosok rétege egyébként állandó mozgásban van, egyrészt élnek jogaikkal, másrészt egy ekkora faluban munkájukból nem lehetett meggazdagodni. A községnek a '60-as évektől kezdve fazekasa is van.⁶³

A lakosok zöme önellátó lehetett, amire szükségük volt, azt vagy a gyarmati, vagy a közelebbi, váci vásárokon megvehették. A taxások szőlőtermeléssel, állattartással is foglalkoztak, ez olykor az összeírásokban benne van.⁶⁴ 1748-ban egy, az újratelepedéstől kezdve ismert név – igaz, kis szünet után – előbukkan, ő is kiemelkedett a jobbágyok közül, vadász lett (Uhrin Márton).⁶⁵

1744-ben már a szomszéd falvakkal való összehasonlításra is mód adódik, korábban ugyanis kuriálisként kimaradtak az összeírásokból⁶⁶:

Község	Családfő, testvér, fiú	Rovás	Átlag
Keszeg	60	134,25	2,23
Agárd	56	130	2,32
Alsópetény	26	74	2,84
Nézsza	52	152	2,92

Keszeg tehát egy igen jó évben sem érte el a szomszéd falvak gazdasági szintjét.

Az 1765–66-ból való dikális összeírás 20 telkes jobbágyot, 36 zsellért és 3 taxalistát ír össze. Az adóalanyok száma jóval magasabb, mint húsz éve, mégis a rovásszám az 1744. évit meg sem közelíti (134–100 dika).⁶⁷

Az 56 család gabonatermése 928,5 kila (788 búza, rozs; 58 árpa, köles; 82,5 zab), ez nemcsak az 1744. évinél, hanem az 1733-as termésnél is kisebb. Kérdés, hogy ennyire romlott volna a termelékenység, netán a bevallásban mutatkoztak a keszegiek szűkmarkúnak ?

A jobbágyok által művelt földek nagysága:

	1718	1728	1770 (összeírás)
Szántó (jugerum)*	67,5**	64	187 (ugarral együtt)
Rét (embervágó)	34	32	103
Irtvány (jugerum)		202	342
Szőlő (kapás)		26	77,5

* 1 jugerum = 1 köböl = 2 pozsonyi mérő.

** Csak egy nyomást művelnek.

A művelésre fogott területek nagysága intenzíven nőtt, a bevallott termés pedig egyre kisebb lett (még ha az irtvány nem is tartozott a telki állományhoz, hetedet adóztak utána).

Visszatérve a 1766-hoz, az igásállatok száma is nőtt: 46 ökör, 49 ló (újra megerősödik az ökrök aránya kis időre a telkeseknél: 46 ökör, 37 ló). Áttekintve a korszak igásállományát:

	1722	1726	1733	1744	1766	1769 ⁶⁸
Ökör	22	32	28	38	46	20
Ló	9	11	11	40	49	85
Összesen:	31	43	39	78	95	105

A művelt földterület mellett, ha zökkenőkkel is, de folyamatosan nőtt az igásállatok száma. Feltételezhető, hogy az igaerő jelentős részét az irtásföldeken kamatoztatták. A másik szembeötlő dolog a 60-as évek hirtelen változása, három év alatt az ökrök száma kevesebb mint a felére csökkent, a lovaké majdnem a duplájára nőtt. Marhavészről nincs tudomásunk, de 1768-ban a falunak van 600 Ft adóssága,

talán ez fedezte a lóvásárlást.⁶⁹ Az sem kizárt, hogy a kosdiak elhajtották a marhákat (lásd úrbérrendezés).

Az 58 tehénből 48 a fejős-, 10 a meddők száma. A sertésből 1766-ban 92 van, ebből 53 a telkeseké, 39 a zselléréké. Juhtenyésztés és méhészkedés ebben az időben nincs. Pálinkafőző üst 3 van, ebből egy zsellérkézen.

Egy teljes jobbágyra jutó átlag 1766-ban: 2,3 ökör, 1,85 ló, 1,5 tehén, 2,65 sertés, 8,5 akó bor, 37,7 kila búza (rozs), 2,9 kila árpa, 4,125 zab, s nincs juha és méhkasa. Egy zsellérré jutó átlagos állatállomány, ill. termés: ökörrel nem bír, 0,33 ló, 0,77 tehén, 1,08 sertés, 2,66 urna bor, 0,94 kila búza (rozs), árpa és zab, juh és méhkas nincs.

A jobbágyságon belül – 50 évvel a megtelepedés után – már Keszezen is kialakult és markánsan elkülönül a két domináns pólus: a telkesek és a zsellérek. Rajtuk kívül 1–4 család taxalista, általában 0,25-0,5 mesterséggel. Az 1757-es lakosság-nyilvántartás jobbágyoknál dolgozó szolgálókról, szolgálókról is hírt ad: 4 szolgáló (szolgáló) 16 év alatti, 7 pedig 16 év feletti. Ez is a vagyoni differenciálódás előrehaladottabb voltát igazolja.

A lakosok fehér feltjét alkotja az uradalmi alkalmazásban állók csoportja, ők a forrásokban csak búvópatak módjára szerepelnek: itt-ott szó van egy erdőorról, egy vadászról, egy vincellérről, egy juhászról, de folyamatos létüket csak sejteni lehet.⁷⁰

2. Jobbágyi terhek

Keszeg 1728 és 1770 között is kedvező konstellációkat élt meg abból a szempontból, hogy azon 16 település közé tartozott a megyében, amelyek szerződéssel rendelkeztek.⁷¹ Majorság nem lévén, az egyik legtöbb időt igénylő és legdemoralizálóbb hatású jobbágyi szolgáltatást, a robotot megváltották.

A szerződés összege is egyre kevésbé okozhatott nehézséget, hiszen a népesség az 1749-es „krízis” ellenére nő, a falu lélekszáma a II. József-féle népszámlálás idején 537 fő.⁷² Az irtványföldek szintén növekvő tendenciát mutatnak, amiért az 1770-es összeírás szerint heteddel tartoznak.⁷³

Komolyabb terhet jelent a mind nagyobb összeget kitevő hadi- és háziadó, a katonasággal kapcsolatos szolgáltatások. Új adóformák is megjelennek; a dohányosok fizethetnek szenvedélyükért, a falunak dikaszáma arányában pusztítania kell a vetésekben kárt tevő madarakat – és így tovább.

A 18. századi kormányzati adópolitika egyrészt arra törekedett, hogy a nemességet bevonja az adózók táborába, másrészt hogy az állam tisztában legyen az adózók vagyoni helyzetével. E cél eléréséhez az összeírások szolgáltak volna eszközül.

A terv csak részben sikerült, a nemesség megadóztatása azonban többszöri nekirugaszkodásra sem. Az állandó hadsereg fenntartása egyre többbe került, s ezt az adózókkal, tehát főleg a jobbágysággal fizették meg. A korszakra jellemző a hadi- és a háziadó folyton emelkedő szintje, bár a hadiadó jóval nagyobb, 3-5-szöröse is volt a háziadónak.

Az adó mértéke néhány ismert év alapján⁷⁴:

Év	Dika	Hadiadó		Háziadó		Összesen	
		Rft	kr	Rft	kr	Rft	kr
1732–33	68,125	211	0,5	52	10	263	10,5
1736–37	80	260		80		340	
1742–43	82	291	10	118	90	410	
1748–49	108,75	411	7,5	108	75	519	82,5
1750–51	65	409	92	105	28	515	20
1751–52	72	270	72	72		342	72
1754–55	100	470		90		560	
1756–57	104	539	4	156		695	4
1761–62	110	570	10	192	30*	762	40
1764–65	111	692	49,5	129	30	822	19,5

* Valószínű tévedés, összevetve a következő adattal, 1765-ben a háziadó egydikányi értéke 1 Ft 10 kr.

Az állami adók tetemes növéseinek lehetünk tanúi. A háziadó emelkedése nem számottevő, általában 1 dika 1 Ft-ot ér, 1765-ben 1 Ft 10 kr.⁷⁵ Az egy dikára jutó hadiadó 1736-ban 3 Ft 15 kr, a korszak végére 6 Ft 14,5 kr, ez közel 100 százalékos emelés. A taxások adója egy dika után 3 Ft, de nem csupán a mesterségből éltek meg.

Ami szemet szúr az adatok elemzése közben, az az 1749-es elköltözés kései adókövetése. 1750-ben hasonló nagyságú a kivetés, mint az előző évben, s a lakosság arányához mért adókövetés csak két év múlva realizálódik, ekkorra „észlelte” az adóhatóság a változásokat.

Az adó befizetése egyébként sem volt egyszerű. A katonaság beszállásolása, átvonulása, szállítása, étkeztetése év közben, folyamatosan történt. A bíró a katonai biztosoktól elismervényt kapott a szolgáltatás értékéről (természetesen ez kisebb volt a piaci értéknél), s az összegyűlt nyugtákat beszámították.⁷⁶ Így esett ez 1751-ben, amikor 118 Ft 72 kr-t számítottak be az adóba.⁷⁷ Egy másik alkalommal 182 Ft 11,25 kr értékű zabot vontak le az adóból.⁷⁸ Ennek ellenére adóssága csak 1768-ban ismeretes Keszegnek.⁷⁹

Az árenda, amely az adót, a hetedet és a robotot megváltandó 400 Ft-ot tett ki, az úrbérrendezés előtt csak mintegy fele az állami adónak.⁸⁰ Új adófajták is megjelentek. A dohányzást megtiltania az udvarnak nem sikerült, de megadóztatni igen. 1748-ban 12 dohányos adója 3 Ft volt, később nemcsak a dohányosok száma, hanem az adó is nőtt. 1764-ben 22 fő 11 Ft adóval tartozott.⁸¹

Érdekes színfolt a ragadozó madarak adója. A vetéseket ritkító madarak közül a falunak dikaszáma arányában meghatározott számú szarkát, csókát, varjút, hollót és verebet kellett kiirtani. A verebekből kezdetben a dikák tízszeresét, a többiből általában egyet-egyet kellett bemutatni, illetve a fejükből, lábukból. Amikor ezt a falu nem teljesítette, akkor darabszám szerint egy krajcárt volt köteles fizetni. Keszegnek 1762-ben a be nem szolgáltatott 1100 verébfej helyett 18 Ft 20 krajcárt kellett adóznia.⁸² Az adófajtát később meg lehetett váltani, ez volt a madárpénz.

A jobbágyok vállát terhelték a falubeli építkezések. A korszak földesurai (Koháry István, Koháry Endre, Eszterházy Imre, majd Keszeg az úrbérrendezés idején a füleki domínium része) nem laktak a településen, de az egyház feljegyezte, hogy Koháry országbíró egyszerű szentélyt emelt, amelyet – tudván, mennyire

szívén viselte a katolikus egyház ügyét – el is fogadhatunk.⁸³ Ezt bizonyítja közvetve, hogy az egyik harangot a Historia Domus 1717-re datálja.⁸⁴

Nagyobb építkezést kezdett Koháry András, aki 1746-ban – a korszakban teljesen megszokott módon – saját keresztnévére emeltetett oltárt, a templom védőszentje ekkor Szt. András.⁸⁵ A következő földesúr, az esztergomi érsek rokona és névrokona, 1755-ben kezdte átépíteni a templomot, s az új épület 1756-ra el is készült.⁸⁶ Két oltára van, a korábbiából mellékoltár lett, az új oltárt Szent Imre tiszteletére benedikáltatta.

A források megegyeznek abban, hogy 410 Ft-ot tett ki az építkezés (plusz jobbágyi munkát), de abban már nem, hogy ki fizette mindezt, a püspök vagy a hívek.⁸⁷ A Historia Domus mindkettőnek tulajdonítja. A 410 Ft talán az évi árenda összege is lehetett. E korban még nincs tornya a templomnak, csak az épület előtt egy fa harangláb helyezkedik el.⁸⁸ Keszeg ugyan csak filia, de szolgáltatásokkal ugyanúgy tartozik az egyháznak: a plébánosnak, kántornak, harangozónak.

A plébános javadalma az 1767-es Canonica Visitatio szerint: 8 kila őszi vetésű szántó, 2 kila tavaszi vetésű, melyet a közösségnek kell művelnie; a szentmiséhez 1 akó bor, 1 kila tiszta búza, 4 icce vaj, 6 font faggyú, 2 icce méz; 4 szekér széna, egy mázsa só, 1 hízott sertés vagy 8 Ft; szertartások megváltása 13 Ft-tal, a 3 ismétlődő ünnepre az anyaegyházban 1 Ft 30 kr-1 Ft 30 kr.⁸⁹

A kántor (és tanítómester) javadalma: 6 kila őszi vetésű szántó, 3 szekér széna, 1 oldal szalonna, 50 font só, 4 font faggyú, 5 icce vaj, fa szokás szerint, a falu közössége ezenfelül 10 kila búzát ad, vagy ha ez nehézségekbe ütközne, minden tanuló 1 Ft-ot. A stóladíjak, amelyek a tisztelendőt illették:

Születéskor		50 dénár
Házasodáskor		50 dénár
Temetéskor		50 dénár
Temetés csendes misével	1 Ft	
Temetés énekes misével	1 Ft	50 dénár
Beszéd a halottért	1 Ft	50 dénár

A kántor stóladíja:

Temetéskor	25 dénár
Temetés énekes misével	40 dénár

A plébános és a kántor földjét a közösségnek kellett művelnie. Az özvegyek 3 öl lepedővel (takaróval) vagy egy zsákkal tartoztak. Ez azt is jelenti, hogy a szövés alapanyagának, a kendernek a termesztése mindenki számára természetes. A kendertermesztésről – bár tudjuk, hogy jelen van – mégis ez az első, közvetett információ.

A párbér (ágybér) összege, amit csak a házaspárok fizettek, nem ismeretes. A mesterek, mészáros, a szolgák ugyanúgy adóztak, mint a jobbágyok. Az 1767-es visitatio a plébánoson és a kántoron kívül más egyházi személyt nem említ.

Keszeg valószínűleg csak hírből ismerte az olyan terheket, mint például a máshol annyira gyűlölt levélhordást, amelyet akár az ország másik végébe címezhetek.

3. Népeség

Pontos adataink ezen időszakról sincsenek. Részben tájékoztatnak a dikális összeírások, az 1728-as 24 családfőt jegyez fel, s 6 felnőtt fiút vagy testvért. Ez potenciálisan 30 család. 1744-ben 60 a felnőtt, nem szolga állapotú, adólajstromban szereplő férfiak száma. Ez a lakosság megduplázódását jelentheti.

1749-ben Eszterházy Imre 30 nap haladékot adott a lutheránusoknak, akik 1746-ban már 133-an voltak. Pálmány Béla tanulmányában Keszeget a telepítési hullám második fázisába sorolja, amelyre az a jellemző, hogy ide zömmel tót (szlovák) és lutheránus telepesek érkeztek.⁹⁰ Ezt az állapotot a vallásukat nemcsak pajzsként, hanem fegyverként is használó keszezi birtokosok – mind hithű katolikus és egyháztámogató – minden bizonnyal meg szerették volna változtatni. Ennek egyik jele az evangélikus templom (rom?) lerombolása (1716) és a templomépítés.

Érdeemes elidőzni a nyitrai püspök által alkalmazott „drasztikus szer” mellett. Az anyakönyvek közül a házassági tünteti föl a vallási hovatartozást.⁹¹ Az is csak akkor, ha a házasulandó felek és a tanúk is azonos vallásúak. A családok egyik része – az anyakönyvekben jól követhetően – eltűnik, úgy, hogy a halotti anyakönyvekben sem szerepelnek. Ilyen családok az 1716-tól itt élő Klenyanszky, Paholik (Paulikov), továbbá a Benko, Hrnicsiar, Pribelszky, Konecsni, Szurovi, Szokol.

Vannak olyan családok is, amelyek maradtak, vagy egyes ágak a családból Keszezen maradtak, s katolizáltak. Az utolsó anyakönyvi bejegyzés, mely lutheránusokat említ, 1750-ből való, amikor Králik Pál és Prekop Helena házasodott, a tanú Kostyan János és Hugyecz Mátyás volt.⁹² A Prekop család az úrbérrendezéskor az első helyen besorolt telkes, a Králik és a Hugyecz családok máig Keszezen élnek, a Kostyan név viszont akkor fordult elő utoljára.⁹³

Ezt követően a felekezetre utalás elmarad, Keszezen a római katolikus vallás a mai napig domináns. Pedig ez nem így történt a szomszéd falvakban! Pencen és Alsópetényben 100 főnél több zsidót regisztráltak, míg Agárdon (a mai Ósagárd) az evangélikus vallás terjedt el, máig ez a meghatározó.⁹⁴

Ma már ez a tény a keresztény vallási felekezetek közeledése miatt nem annyira elválasztó, hanem összekötő kapocs. De régen ez egészen másképp volt. Keszeg Agárdhoz van a legközelebb (4 km), mégis a legkevesebb a kapcsolat a két falu között, sokkal erősebb szálakkal kötődik a falu Nézsához és Alsópetényhez (melyekhez a vallási kötelék egyébként is fűz), kevésbé erősen Penchez, Kosdhoz.

A vallás a közösség életét döntően befolyásolta. Keszeg lakosai a külvilág dolgairól, politikáról, Istenről, hazáról elsősorban a paptól és a kántortól szerezhettek tudomást. A falu erkölcsét tehát döntően meghatározta a plébános. Az oktatás – amennyiben valóban sor került rá – kimerült az olvasásban, betűvetésben, számolásban.⁹⁵ Ez kevésnek bizonyulhatott, mert Mária Teréziának is foglalkoznia kellett a témával. A dolog másik oldala, hogy otthon és a mezőn is szükség volt a szorgos kezekre.

Az egyházi ünnepek, események meghatározták a mindennapokat is. A vásár- és egyéb ünnepnapok újfent a vallás jeles napjai voltak. A mezei munkákat is befolyásolta, néha még babona szintjén is, az egyházi naptár. Sok falubeli csak sátoros ünnepekkor, búcsújáráskor hagyta el szülőfaluját.

A község lakossága az éles cezúra után új erőre kaphatott. A töredékes 1757-es lakosság-nyilvántartás 194 főre terjed ki, 30 háznépet különít el. 15 családban csak családtagok élnek, 5 családnál tüntetnek föl (házatlan) zselléreket, 9 családnál egy vagy több a szolga, és egynél található egy nem családbéli özvegyasszony.

A családok megoszlása az együtt élő házas fiúkat tekintve: 17 háznál nincs házas fiú, 11 családnál van egy, s két családnál él 2-2 házas fiú és családja. Ez a telek, az irtvány és a szőlő öröklése miatt is fontos. (A 11 családból egy esetben a vő költözött a lányékhoz.)

Összevetve a nyilvántartást az úrbéres tabellával, a 65 családfőből 29 szerepel, 14 colonus és 15 zsellér.⁹⁶ A 30 családból 9 nincs az úrbéresek között, holott több család (Szádóczkiak, Babinszkiak stb.) az anyakönyvek szerint nem költözött el. Van olyan eset, hogy egy szolgából 1770-re házas zsellér lesz, egy házatlanból házas (Sigo Ferenc, Agárdi György). Az egyik házatlan zsellérnek beszédes a neve: Krumpli György, a burgonya csak Mária Terézia korában terjedt el az országban. 194 fő élt 30 háznál, ha levonjuk a 17 szolgát és házatlan zsellért, akkor nagyjából hatfős családokat kapunk.

Izgalmas következtetéseket lehet tenni, ha megvizsgáljuk, hogy az egyes családok fiúgyermekai az úrbéres tabellán hol foglalnak helyet. 4 család esetében (Drábik, Csilák, Demjan, Demjan) az idősebb fiútestvérből telkes jobbágy lett, a fiatalabb(ak)ból pedig házas zsellér. A szolgák egy része árva volt, ezért kellett elszegődniük.

De voltak jobb módú, tehetősebb családok is, amelyeknél két fiúból is telkes lett (Drábik, Klacso). A házassági szokásokra is figyelve, érdekes, hogy a legkorábban szülő nő 19 éves! A mai ember – nem feledve a gyermekhalandóság gyakori voltát – hajlamos azt hinni, hogy a korábbi századokban nem ritka a gyerekfejjel kötött házasság. Ez azonban Keszezen, legalábbis ebben az időszakban, nem így volt. A legnépesebb ház 10 fős, de itt is két család lakik.

Az 1766-os adóösszeírás 56 családot sorol fel az úrbérrendezés-kori 65-tel szemben. Az 1757-es nyilvántartás 30 házat ír össze, de ez a mai értelemben vett 46 családot takar. A II. József korabeli népszámlálás 93 házban 104 családról tud, a lélekszám 537. Az 1749-es lakosságcsökkenés után a falu népessége fokozatosan emelkedhetett. 1828-ig még növekedés tapasztalható (579), de 1840-ben már csak 529, 1848-ban 521 a lakosok száma.⁹⁷⁻⁹⁸ Az adott terület a megváltozott körülmények közt, úgy tűnik, több családot nem bírt – még szűkösen sem – ellátni.

IV. AZ ÚRBÉRRENDEZÉS (1770–1771)

1. Az 1770-es viszonyok

A Mária Terézia-féle úrbérrendezés már egy erősen differenciálódott jobbágyi társadalmat talált Keszegen. A lakosok nagyobbik része már régóta itt élt, örökösnek számított, ahogy a bevallásban elismerték.⁹⁹ A röghöz kötöttek között kevesebb a telkes, több a házas zsellér. Rajtuk kívül tudunk még szolgai állapotúakról, valamint uradalmi alkalmazásban állókról.

A falu továbbra is helyi földesúr nélkül élte életét. A füleki domíniumhoz tartozott, közbirtokosság jellemezte, tehát több földesura is volt (Berthold, Nyáry, Révay, Reviczky grófok).¹⁰⁰ Ez a helyzet sok esetben nehezítette az ügyek intézését, például akkor, amikor a váci földesúrnak, magának a váci püspöknek akadt pörös ügye a keszegiekkel.¹⁰¹

A pernek már 1692-es előzménye is volt, Szilassyné Juhász Erzsébet asszony kékkői katonái elhajtották a kosdiak marháját.¹⁰² A vita tárgyát Keszeg – akkor még puszta – határa jelentette. Ez a megoldatlan probléma lángolt fel 1768-ban, majd folytatódott 1779-ben. A tanúk bevallásából, melyet a határjárások után tettek, a keszegiek határművelésére is következtethetünk. Keszeg falu és a váci püspök birtokolta Kéménd puszta határát földhányások, keresztvonásokkal megjelölt fák, kiégetett tuskók – és így tovább – mutatták.

A baj ott kezdődhetett, ahogyan Halász Mátyás – a néhai kosdi pásztor fia – fogalmaz vallomásában, hogy a „... Keszegiek pedig tsak alattomban kabdostak hol a fa vágáshoz, és irtáshoz, hol legeltetéshez, és makoláshoz; mert ha kozsdi tsószök ott kapták ököt, megkötözték, és bé hozták Kozsdra. A Keszegiek hogy erőszakos irtások mellett jöttek által a nevezett jeleken, az igaz, mert mindent loppal vittek véghez, és most is ugy tselekszenek.”¹⁰³

Egy másik vallomás Csuria János, volt keszegi lakostól, aki a „Háló berek”-ben lakott (amely név később Bitang ortvány[irtvány]-ra változott): „A Keszegiek ugy jöttek által a mondott jeleken, hogy alattomban a fákat vágták, a vágott fát aztán be hozták Vácra el adni, irtásokat tettek alattomban, és erőszakosan szántottak szüntelen, ugy hogy annak bizonyos ideit meg nem lehet mondani...”¹⁰⁴

Egy harmadik tanúvallomás: „...és fát vágni soha sem jöttek, tsak étcaka a Keszegiek; mert meg kötöztetvén vétették bé Kozsdra gyakorta a keszegiek.”¹⁰⁵

Az egyik tanú azt is vallotta, hogy a keszegiek a másébol való irtáshoz az időtől fogva estek „...midőn utólszór Urbáriumra mérettettek a földek”.¹⁰⁶ Egy további tanúskodásból: „...Keszegiek alattomban rohantak az erdőnek, és nem éppen nagy időtül fogva, mert tsak az utolsó földek osztása után fogtak az erdő el foglalásához.”¹⁰⁷

A per megvilágítja, hogy a falu lakói minden módot kihasználtak, csak a művelhető terület egyre nagyobb legyen. Nem riadtak vissza egy kis törvénytelenségtől sem, még ha az veszélyekkel; botozással, marhák pénzen való megváltásával járt is. Az irtásföldnek ezen a részén szántót alakítottak ki („Keszegi buzák”), de a Bitang akkor még rét volt.

1716-tól kezdve Keszeg telepesei „...az erdőt irtották, és a fordulójukat esztendőnkint nagyobbították.”¹⁰⁸ Ezt csak addig lehetett megtenni, míg az úrbérrendezés, illetve egy helyi földesúr ennek útját nem állta...

2. A „vallomások” és az előzetes összeírás

Keszeg jobbágysai nevében Demian Pál bíró, Antal Mátyás szószóló és Prekopa Mihály esküdte 1770. május 17-én eskü alatt tett vallomást a vármegyei összeírók előtt. A kilenc pontra¹⁰⁹ adott válaszok:

I. Mostanság nincsen semmilyen.

II.

III. Semmiféle robotot nem végzünk, hanem egy régi contractus szerint cenzust fizetünk.

IV. Hasznok:

Jó szőlők vannak, rétjeink közepesek, ahol sarjút is kaszálhatunk, a földesurak engedélyével épületfánk elegendő van, tűzifánk pedig amennyit csak akarunk. Malmunk kezünkön van, korcsmánk van árenda szerint, mészke van határunkban, melyből pénzelünk.

Károk:

Nagy esőzések (záporok) idején szántóföldjeink kárt szenvednek, s rétjeinket is eliszapítja a lezúduló víz.

Nagyon kevés és szűk legelőnk van, épp a szomszédos falvakban árendálunk legelőt.

V. Az összeírásnál adott bevallásunkra hivatkozunk a szántóföldeket és a kaszálókat illetően is. Mint fentebb jeleztük, sarjút is kaszálhatunk.

VI. Mivel cenzust fizetünk, semmilyen robotot nem végzünk.

VII. Kilencedet nem adunk, de a hetedet és egyéb munkákat 400 rénes forintokon váltjuk meg. Ajándékot nem adunk.

VIII. Egyetlen pusztatelek sincs.

IX. Örökös jobbágysok vagyunk.

A megyében egy településnek sem volt urbárium. ¹¹⁰ 16-nak contractusa volt, azonban ezek között mezővárosok is vannak. A 400 Ft-os cenzus a keszegieknek kedvező lehetett, mert hamarosan, 1776-ban, az urbáriumhoz csatolt új szerződésben már 700 Ft cenzus szerepelt. ¹¹¹ Az újjátelepülés óta folyamatosan árendát fizet a falu, bár ez a kezdeti 100 rénes forintról a század közepére már 400-ra nőtt, a rendezést követően pedig 700-ra.

A telki állomány (szántó, belsőség, rét) összeírása¹¹²:

Jobbágy neve	Belsőség pozsonyi mérő	Szántó hold	Rét kaszás
Prekopa Mihály	1	11	6
Drábik János	1	11	6
Rojkovics György	1	11	6
Mattyeg Antal	1	11	5
Demian Márton	1	11	5
Cselják György	1	11	5
Pálinkás Jakab	0,75	11	5
Mihályik János	0,75	11	5
Korhelly Márton	0,75	11	5
Papp István	1	11	5
Morvai Pál	1	11	5
Pálinkás János	1	11	5
Mráz György	1	11	5
Tkács György	1	11	5
Demian György	1	11	5
Drábik Márton	1	11	5
Klacsó János	1	11	5
Zselljár György	1,75		5
Ürményi János	1,75		5
Klacsó Mihály	1,75		5
20 fő	22,25 pm (11,125 hold)	187 hold	103 kaszás

A 20 telkes jobbágnak átlag egy pozsonyi mérőnyi a beltelke. Hárman vannak, akik ennél valamivel kevesebbel rendelkeznek. 3 főnek van 1,75 pozsonyi mérőt kitevő fundusa, de nekik nincs szántójuk. A szántó mennyisége azonos, 11 kishold vagy magyar hold, ami ekkor két pozsonyi mérőt befogadó vetésterülettel, azaz 1200 négyszögöl területtel egyenlő, fenntartva, hogy a pozsonyi mérő – mint földterület – csak hozzávetőleges pontosságú. Az azonos nagyságú telkiföldek a régi, egyenlőségen alapuló nyilas osztás megmaradására utalhatnak. Az újraosztás már nem jellemző a szőlőkre és az irtványokra. A rét átlagos területe fejenként 5 kaszást tesz ki, 3 gazdát kivéve, akinek 6 kaszálója van.

A megfigyelések tovább árnyalják a képet. A legelő területe nem elégséges, bár a földesurak részéről nincs bekerítve, szabadon lehet legeltetni. Az Urbárium, a jobbágyság szempontjából hátrányosan, nem foglalkozott a legelők összeírásával. Ez a hiányosság, majd az elkülönözés, tagosítás szükségessége vitákat fog hozni jobbágy és földesúr között, s a parasztok fogják a rövidebbet húzni. Az erdő fája mind tüzelésre, mind építkezésre elegendő. A falunak szőlőhegye van, a rétje kétszeri kaszálásra is jó.

A telkesek örökös jobbágyok. A szántást, amint lehet, négy ökörrel, de nem közösen végzik. A közösség úgy a szántót, mint a rétet, gondozza. Kilencedet mostanáig nem fizettek, helyette hetedet. Urasági gazdász a községben nincs. Előnynek számít, hogy „megegyezéssel” mészégetéssel is foglalkoznak. Malom is van az uradalomban. Egy mérföld távolságban Vácott piacot tartanak. A hátrányok

között – akárcsak a 9 pontra adott válaszokban – első helyen szerepel az esővíz erodáló hatása. A helyi lakosok csak tótul (szlovákul) beszélnek. Az sem előnyös, hogy az utak nem mindig járhatók.

Az összeírás az örökös jobbágyokon kívül 43 házas zsellért sorol föl (6. melléklet).

3. A szőlők és az irtványok

A második conscriptio július 26-án született: a jobbágykézen lévő szőlőket írta össze.¹¹³ Földesúrnak az írnok Berthold Andrást tünteti föl. 26 személynek van szőlője, 1–7 kapás mennyiségben (1 kapás az 1828-as összeírásban 0,14 pozsonyi mérőt tesz ki). Összesen 77,5 kapása van Keszegnek. A 26 művelő közül 14 a telkes, 11 a zsellér, s 1 fő nincs az előzetes felmérésben.

A szőlőtelepítés nemcsak munkát, hanem szakértelmet is követelt, ezzel a birtokos is tisztában volt. Ezért a szőlő a telepítés után néhány évig adómentességet élvezett. Tizedet az irtáshoz hasonlóan ebből sem kellett szolgáltatni. Később a szőlők terméséből adták a szőlődézmát, ami itt heted volt. A szőlősök szabad adásvétel tárgyát képezték, s nem függték a jobbágyok tehetőségétől. Keszegen műveltek szőlőt szép számmal házas zsellérek, sőt, egy Varga Ádám nevű, házatlan (?) zsellér is. A Vargák sűrűn megjelennek az anyakönyvekben, az adóösszeírásokban azonban alig.

A szőlőhegy (Promontorium) „jogállása” abban különbözött az irtásföldtől, hogy nehezebb a kisajátítása. Igaz, ettől földesúr hiányában egyelőre nem kellett félni. A szőlő azért is kedvezőbb földforma az úrbéres teleknél, mert munkajáradék sem járt utána. A keszegi szőlők eredetük szerint irtásból származtak. A bornak ebben az időszakban, de a későbbi évtizedekben sem volt olyan konjunktúrája, mint a gabonának. Ezért, valamint a kisajátítás magas becsára miatt is a birtokosok kevésbé éltek a kibecslés lehetőségével. A szőlők tehát nem voltak úrbéri jellegű földek, allodiális jellegük (állami adótól és tizedtől való mentességük) viszont magában hordozta azt a veszélyt, hogy a földesúr később megpróbálja kisajátítani.¹¹⁴

A vármegye hivatalnokai latinul is feljegyezték az előnyöket és a hátrányokat. Új információ, amelyet eddig még nem írtak fel, hogy a földeket a búza, rozs, keverék számára jó minőségűnek ítélték; eddig minden összeírás – és a termés is – közepes minőséget mutatott. A közeli váci és penci szőlőkben jó a munkalehetőség. Hátráló tényező az esőzés, és két kaszálás se képes ellensúlyozni a legelőhiányt, ezért a marháknak máshol kell legelőt bérelni.¹¹⁵

Az irtásföldek összeírása a falu esetében nagyon nagy jelentőséggel bírt, hiszen az irtványok területe majdnem kétszer akkora, mint a telkiföld (187 hold, 684 pozsonyi mérő).¹¹⁶ Az irtások a szőlősökhöz hasonlóan más elbírálás alá estek. Irtványt művelhetett zsellér, esetleg – ahogy a szőlő esetében is – extraneus, nem falubéli, ilyen Keszezen azonban nem volt.

A 20 telkesnek 7-15 holdnyi irtványa van, összesen 247,5 hold. A 20 telkesből 17 megtalálható az előzetesen összeírásban, egy személy (Nagy István) a tabellán szerepel csak, az előzetesben nem, helyette Papp István neve – ez azonban elírás is lehet.

Egy tősgyökeres család, az Antal is a telkesek közé került ebben az összeírásban, a család egyik elődje uradalmi juhász volt. Szintén régi család sarja Otruba János, aki az előzetesben és a tabellán is zsellér. Forrás hiányában megválaszolatlan, hogy a telekhez tartozott-e „velejáró” irtvány, mint az az 1728-as összeírásban olvasható. Akkor 4 köből telekhez 12 köből irtvány „járt”.

A zselléréké (és másoké) 94,5 hold. 3 fő nincs az előzetes összeírásban: egyikük kiszolgált katona (Czoldak Márton); Ürményi György (örmény ?) a falu egyik tehetős lakosa, a család már évtizedek óta keszezi; a harmadiknak csak a neve ismert (Beresni József). Ők 1766-ban a taxások közt sincsenek. A zsellérek és ez a 3 lakos 3–10 holddal rendelkezik. Az irtványok területe feltételezhetően nagyobb volt a bevallottnál, ezt a parasztok érdeke így diktálta.

Mivel a falu a nem túl közeli füleki domíniumhoz tartozott, több részbirtokosa volt, egyelőre az a földesúri törekvés nem jelentkezett, hogy a parasztok által művelt föld egy részét a földesúr majorságának növelésére fordította volna. A közös földek, irtványok, szőlők tulajdonjoga akkor fog felmerülni, amikor a már egyedüli földbirtokos ideköltözik. Fény derül valójában arra, hogy a falu mennyi és milyen földön, mit és hogyan termel meg.

Az irtványföldek után a keszeziek csak heteddal tartoztak, „természetben”. Jó lenne tudni, hogy az irtásokból milyen arányban lett szántó, rét, legelő. A fent idézett pereskedés világít rá, hogy az irtvány egy részéből kaszáló lett (Bitang), más részéből búzaföld (keszezi búzáék).

4. Az úrbéri tabella

A nyomtatott szöveges részben Keszezen is kikötetett, hogy kaszáláskor, aratáskor és szüretkor a robot duplán követelhető, amit majd beszámítanak a nem annyira sürgős munkákkor. A robotot 2–4 ökörral kell végezni, aszerint, kinek mennyije van (1766-ban 3 telkesnek volt 4-4 ökre, a többi 17-nek 2-2). A munkajáradék rögzítése egyelőre csak biztonság gyanánt szolgált, ez a majorsági gazdálkodás megkezdésekor lesz húsbavágó kérdés.¹¹⁷

A korcsmáltatás Szent Mihály napjától Szent György-napig engedélyezett, mert a község határában van szőlőhegy.

Az úrbéri tabella – a későbbi történésekből ismerve – alapvető fontosságú.¹¹⁸ A jobbágyság az úrbérrendezésig sem élhetett korlátlan lehetőségekkel, társadalmi és vagyoni helyzetének emelkedése szűk keretek között mozgott. Éles határvonalak azonban nem voltak a jobbágyságon belül. Kiszakadásra módja alig volt, leginkább

szabados, taxás lehetett, bár egyes esetekben armálist is szerezhetett, de ez föld hiányában csak korlátozott eredményt jelentett.

A jobbágyságon belül viszont kitartó munkával és szerencsével feljebb küzdhette magát, éles határvonal a telkesek és a zsellérek között nem volt, nem egy zsellér tudatosan, a robot miatt mondott le telkiföldjéről, inkább művelte szőlőjét, gazdálkodott irtásán, vagy nevelt marhát. Ha volt lova, fuvarozhatott is.

Most az állam a több adóért és adózóért tiszta lapot teremtett, érdeke azt kívánta, hogy minél több telkes, azaz adóalany legyen. A birtokos dilemma előtt állt, el kellett döntenie, mi a kifizetődőbb: ha több a telkes, így a szolgáltatás is; vagy ha kevesebb a telek, viszont nagyobb a majorság. A jobbágy szintűgy választás elé került, mekkora telket, rétet, irtványt, szőlőt valljon be.¹¹⁹

A jobbágy szempontjából elsődleges a szolgáltatások mértékének csökkenése vagy szinten tartása volt. Sok jobbágy járt pórul azzal, hogy eltagadta művelt földjét, s ez előbb-utóbb a major része lett. A pillanatnyi helyzetben nem lehetett tudni, hogy ki jár jobban...

Az irtványok és szőlők tekintetében parasztvédő politikát folytatott az udvar, ezek továbbra is kezükön maradhattak. Igaz, a jogi kiskapukat a birtokos megtalálhatta, s ha más választása nem volt, visszaválthatta őket. Ez főleg az irtásokat veszélyeztette, melyeken szántó és rét létesült. Holdanként 2–5 rénes forinttal lehetett megváltani. Ez az összeg kicsi, ha arra gondolunk, hogy Keszeg contractusában egy gyalogrobot 12 krajcárt tett ki, ezek alapján 10–25 napszámber egyenlő egy hold földdel!¹²⁰

Itt a veszélyt az jelenthette, ha a jobbágyok nem tudták igazolni a művelt föld irtvány jellegét. Az állam azt szerette volna, ha az irtványokból minél több telek alakul ki, a földesúr a majorságát akarta növelni az irtások rovására, a jobbágyság érdeke pedig azt kívánta, hogy továbbra se fizessen belőle tizedet az egyháznak, és az államnak se adózzon.

Az állam egy királyi rendeletben a réginek minősített irtások (melyek 32 évnél régebbiek) úrbéres jellegét hangsúlyozza, s ezek majorsággá alakítását meg is tiltja.¹²¹ Az Urbárium azt is megszabta, hogy az irtványokat a hivatalosan meghatározott becsüdj lefizetése után, a megyei hatóság közbejöttével lehet visszavenni. A keszegi irtásokból, mint oly sok helyen az országban, hamarosan mégis majorság lett, pedig mennyi kockázatot vállaltak a terület folyamatos növekedéséért...

Az úrbéri tabella 20 féltelkes örökös jobbágyot ír össze a füleki uradalom neve alatt. Az egésztelkes szántó – minőségtől függően – 20–26 holdas a megyében, Keszeget négyből a 3. osztályba sorolták, a rétet közepesnek ítélték. Így a községben a féltelkesek 1 pozsonyi mérő beltelekkel, 11 kishold kültelki szántóval és 4 kaszás réttel rendelkeztek.

Kérdés, ez a változás tényleg így történt-e (1 hold szántóval több, 1 kaszással kevesebb), vagy csak a rend kedvéért töltötték így ki a tabellát? Az előzetes összeíráshoz képest mindenestre a telki szántó 187 holdról 240-re nőtt. A rét 103 kaszálóról 80-ra csökkent. A közösségnek 8 hold szántója és 10 kaszás réte van.

A telkesek szolgáltatásai: 26 nap igás vagy 52 kézirobot, kilenced (heted) megváltása 2 rénes forint, a cenzus 1 forint, 0,5 öl fa, „fonyás” nincs, fél icce vaj, 1 kappan, 1 csirke, 6 tojás. Ezenkívül kötelesek 3 napot vadászatot hajtani, 4 telek köteles volt egy hosszúfuvart adni, 30 egésztelkes egy borjút, vagy ha ennyien nincsenek, fejenként 3 krajcárt.

A házas zsellérek évi 18 napi gyalogrobottal, 1 forint cenzussal tartoznak.

Más kérdés, hogy ezeket Keszeg esetében pénzre átváltották, szerződésben rögzítették, valószínűleg megszüntetve a korábbi.¹²²

A jobbágyzáradékán belül tehát éles válaszfalakat húztak, s megnehezítették a feljebbjutást. Keszegeken a jobbágyfelszabadítás előtt 10,5 teleknyi szántó volt.¹²³

A házas zsellérek száma 45 az előzetes 43-mal szemben. A 45 zsellér nem alkotott homogén egységet. A már említett Ürményi György 1766-ban bevallott 2 lovat, 1 fejőstehenet, 4 sertést, 8 akó bort, 10 kila búzát. Babinszky (Babinyecz) Györgynek 2 lova, 1 fejőse, 2 akó bora van az irtványon kívül. Csilják Pálnak is irtványa volt, 2 lova, 1 fejőse; s 3 akó bora is termett 1766-ban.¹²⁴ 4 olyan zsellér van, akinek irtvány mellett szőlője van. További 7 személynek volt rajtuk kívül szőlője.

Az 1766-os rováslajstrom kicsit más képet mutat, mint az úrbéres összeírás. A 36 összeírt zsellérből 29 vallott be bort, 28 nevelt sertést. Az 1766-ban taxalista, „negyedrészt” fazekas Solczer András 1770-ben a zsellérek között kerül összeírásra. A zselléreknek egy része túrhetően megélt, ha a természet nem űzött tréfát vele járvány, jégeső, aszály formájában.

Keszeg 1770-es napjait nem rázhatta meg a rendezés, olyan jelentős változások nem történtek, amelyek elkéséríthették volna a földműveseket. Az árenda ugyan hamarosan emelkedett, de még ez sem okozott megoldhatatlan feladatot. A lakosok amit tudtak, pénzzé tettek a váci, ritkán a gyarmati piacon. Erre szorította őket a pénzbeni szolgálat.

A megjegyzések között gyakran hivatkoznak a pencsi és a váci szőlőkbeni jó munkalehetőségre. A falu korcsmát és malmot is bérelt, meszet is égetett. A szőlőjét is dicsérik, ámbar a '80-as években 3. és 4. osztályúnak minősül.¹²⁵ A legelők kis területre korlátozódtak, ezért nagyarányú állattenyésztésről nem lehet beszélni. A vidék hegyes-völgyes, a fáját – amint az egyik tanú a kéméndi határjárás során megfogalmazta – a keszegiek nem restek a váci piacon eladni.¹²⁶

A falu gondozza a templomot és a földjét. Egy 1770. évi templomi leltár már egy jól felszerelt filiát tár elénk.¹²⁷ Keszeg az adósok között csak ritkán található, ha igen, akkor általában állathiány miatt.

A kihirdetés és a záradék elkészítése 1771. július 10-én történt meg.¹²⁸ A kilenc pont és más információk alapján összegezték a tapasztaltakat. Az adatfelvételtől még hosszú és rögzös volt az út a jobbágyfelszabadításig, de annak is csak azok örülhettek majdan, akik az elődök telki földjét meg tudták tartani aprózódás nélkül. A jobbágyfelszabadítás 184 kataszteri hold szántót juttat a parasztnak, az úrbéres telkek nagysága pedig 186 kataszteri hold. A jobbágyfelszabadítás tehát Keszegeken a volt telkiföldek polgárosításával történt meg.

5. A contractus

Az Urbáriumhoz csatoltak Keszeg esetében egy 1776. április 3-i szerződést, mely a korábbiakra is hivatkozik.¹²⁹ A szerződést Nyáry Ilona grófnő Révay bárónő adta ki – akinek hatodrésze van Keszeg birtokából – a nála megjelenő küldöttségnek.

A contractus 3 évre szól, lényeges eleme az árenda összege, mely 700 rénes forintokat tesz ki, ebben minden úrbéri kötelezettség és adó benne foglaltatik. Az árendát az uradalomnak két részletben, hasonlóképpen az eddigiekhez, kell fizetni. A község ezentúl is köteles a katlan meszet Fülekre saját szekeren bevinni – a tavalyit is, amit elfelejtettek! A malmocskákat és a korcsmát is a falu „megőrzésére” bízta a grófnő.

Ha a szerződést fel akarja mondani a falu, a három év letelte előtt fél évvel értesítenie kell az uraságot (az előzőt 1774. április 3-án kötötték). A szerződés külön kitér az erdőhasználatra, talán sokallják a lakosok faizását, vágásait, a makkoltatás is urasági dispositio marad.

A combinatio tételesen felsorolja mit mennyiért vált meg a falu. Az úrbéres jellegű szolgáltatások megváltása összesen 513 rénes forint. Ebből 65 a cenzus; 208 a telkesek robotjéért (520 nap 24 kr-ral); a hetedtelkenként 4, összesen 40 forint; a (tabellán felsorolt) élelmiszerekért egésztelkenként 48 kr, tehát 8 Rft; 1 öl fa 1 forintjával az 10; a hosszúfuvar 20 Rft; s a zsellérek gyalogrobotja 12 kr-ral számolva (810 napot tesz ki) 162 forintokat „ér”. A 700 forintos árendán kívül 18 Rft-tal váltható meg a mész. A malom és a mészárszék elindítása 60 Rft, ezek és a korcsma bérlése 150 forint.¹³⁰

Keszeg kivételes helyzete a környező falvakkal szemben megmaradt (Pencen ekkor már majorsági gazdálkodás folyik, a váci püspök birtoka). Az adó rendszeres fizetése esetén háborítatlanul gyarapodhattak. Ez az „idilli” állapot a 19. században már irigylésre méltó lesz.

V. AZ ÚRBÉRRENDEZÉSTŐL A JOBBÁGYFELSZABADÍTÁSIG (1771–18..)

Az időben és eseményekben hosszú korszakban a kevés megmaradt forrás nem teszi lehetővé, hogy a falu életét mindenre kiterjedően megismerjük. Pedig Keszeg döntő változást él meg, a Hont megyei baráthi Huszár család egyedüli földesura lesz, a család felépíti kedvelt fészket. A klasszicista stílusú kúria méltón szimbolizálta a bene possessionati réteg egy tagjának felemelkedését. Ide építik a templom északi oldala alá a nemzetségi sírboltot is.¹³¹

A Huszár család megjelenési ideje mégis kérdéses. Nem maradt nyoma annak sem, pontosan mikor épült a kastély.¹³² A jobbágyokat leginkább foglalkoztató probléma, az irtások jogi helyzetének rendezése és a major kialakulása is csak mozaikokból építhető fel.

1. A baráthi Huszár család megjelenése

Az 1776-os szerződés utóéletéről, meghosszabbításáról nincs tudomásunk. A füleki domínium birtokosként megmaradt. A váci püspökkel tartó per, s egy haszonbérrel kötött szerződés igazolja a birtokosok nagy számát, ami éppen nem volt a falu ellenére.¹³³

1792-ben haszonbérlet jelenik meg Keszegen, Blahó József, aki 6 évre bérlé az egyházi földeket és az uradalom haszonvételeit. A szerződést Fejérpataky Lőrinc nézsai plébános, Rojkovics Mátyás bíró, Antal János törvénybíró, Drábik Pál egyházi, Demján Pál esküdt írta alá a falu részéről, a füleki uradalom oldaláról tulajdonos az eddig ismert Nyáry, Révay, Berthold, Reviczky családon kívül Berényi Zsigmond gróf, továbbá Huszár József császári királyi tanácsos.¹³⁴ Az ő veje a szerződésben jegyzett gróf Berthold Antal.

A gubernátor ittléte a gazdálkodás racionalizálása felé mutat, a falu valós teherbíró képessége is megmutatkozott. A hat év letelte után nem sokkal Huszár József fantáziát láthatott a birtokban, most már mint legjelentősebb tulajdonos tűnik föl; feleségével és a környék más úrasszonyaival ő is sűrűn lesz – Blahó Józsefhez hasonlóan – keresztszülő, ami folyamatos helyben lakásra utal.¹³⁵⁻¹³⁶

Huszár József 1803-ban kéri a vármegyétől nemességének közzétételét, ez alapján ekkor szerezhetette a birtokot.¹³⁷ Némely feldolgozás egyszerűen az újratelepedéstől tartja birtokosnak a családot.¹³⁸ A kúria építését 1749-re datálják a Keszeggel foglalkozó munkák.¹³⁹ Ez téves, ekkor bizonyosan Eszterházy Imre nyitrai püspök a birtokos. Kúriáról, kastélyról a II. József korabeli katonai felvétel sem tud. Mai szakmai vélemény szerint az épület 18. század végi.¹⁴⁰

Mocsáry Antal híres, Nógrád vármegyét leíró monográfiája Keszeget is bemutatja. Az 1826-ban írt munkát érdemes egészben idézni: „30. Keszeg. Az tsak a' múlt században szállítatott, szép renddel építettett, s most középszerű tót falu. Lakossai szorgalmatosak, szántó földjeiket nagyon javítják; szőlőt is ültettek, de reménységek e' pontban nem igen teljesedett bé. Köz birtokos itt Huszár József, a'kinek uri és szép renddel készült lakhelye, ékes kerttel körülveve, és egyéb

szükséges gazdaságbeli épületekkel felkészülve, nem kevésbé ékesíti ezen falut. Vagyon itt egy nem nagy, de ékesen épült tornyos templom is. Itt most 515 R. C. lélek található, 's ezek Nésához vannak affiliálva. L. Ev. 18. és Zsidók 2. vannak a lakosok között."¹⁴¹ (Huszár József anyagilag is támogatta a monográfia kiadását.)

Mocsáry 1826-ban közbirtokosnak titulálja Huszár Józsefet, tehát még nem volt teljes tulajdonos. Hogy mikor lett végleg az övék Keszeg, talány.

A család a megyében hamarosan pozíciókat foglal el, szolgabíró, alispánt, sőt, országgyűlési képviselőt is ad.¹⁴² Egyes tagjai köztiszteletnek örvendtek, mint a reformkor mérsékelt konzervatív politikusa, a vármegye „Deák Ferenc”, Huszár Károly. Madách Imrével való rokonságuk, Deák Ferenc keszegi látogatása a szabadságharc után tovább emeli a kúria fényét.¹⁴³ A megyei nemesség és az egyház részéről övezett tisztelet vajon találkozott-e a jobbágyok véleményével? Az adózás, felajánlás terén a család szintű jó birtokosnak számított.¹⁴⁴ Az egyház is bátran fordulhatott hozzájuk segítségért. Az időnként szükséges felújítások (tető-, orgona-, harangjavítás) során is mindig lehetett bízni a segítségükben.¹⁴⁵

2. Földbirtok, gazdaság

A jobbágyok szántói az úrbéri tabella alapján 240 holdat, a közösségével együtt 248 kisholdat tesznek ki. A tabellából nem derül ki, hogy miből egészítették ki az előzetesen bevallott 187 holdat, irtványból vagy közös földekből, kertekből. A 248 magyar holdon kívül 342 hold (ha ebből egészítették ki a telki szántókat, akkor 289) irtványa van a falunak, ez szántót, rétet, legelőt is magában foglal. A közös földek területére nincs adat.

A szőlők nagysága – ha elfogadjuk az 1828-as országos összeírás váltószámát – 10,85 hold (nem tartalmazza a kertekben művelt szőlőt).¹⁴⁶ A zsellérek belsősége – ha volt – sem ismeretes. A források 10-10,5-11 egész telekről beszélnek, ez 14–26 colonust jelent.¹⁴⁷

A legtöbb jobbágy 1804-ben kerül összeírásba, a legtöbb szántó is ekkor van a jobbágyok kezén a korban: 370 magyar hold, 10–20 holdas telkekből.¹⁴⁸ Egy 30 holdas gazda is van, Halász Ádám. Ez választóvonal lehetett a falu életében. A következő ilyen jellegű forrás 1837-ből való, ettől kezdve már csak egyöntetűen 10,5 teleknyi szántóról és rétről van szó.¹⁴⁹

1840-től megszorodnak az összeírások, már csak 14–16 telkes jobbággal számolnak. Az irtványok kisajátítása, visszavétele 1804 után realizálódhatott. Egy 1840 tájékról származó, év nélküli dikális összeírás leírja a birtok nagyságát: Huszár II. József 10,5 telkes és 45 zsellér „házhelyet” birtokol, allodiális jellegű uradalma 836 hold szántó, 120 kaszás rétet, 26 kapás szőlő és 805 hold erdő az „úri dűlő”, így mintegy 1765 magyar hold. Összehasonlítva a jobbágyfelszabadítás utáni első fennmaradt telekkönyvi adattal, az összeírás 35 hold eltéréssel a majorsági területre vonatkozott.¹⁵⁰⁻¹⁵¹ 1868-ban az uradalmi dűlő Keszezen a szántót, legelőt, rétet, erdőt, malmot is beleértve 1284 kataszteri holdat és 867 négyszögölt tett ki.

Az 1909. évi kataszteri tisztajövedelmet megállapító törvény alapján pontosabb képet kapunk a művelési ágak egymáshoz viszonyított nagysága felől, megbecsülhető a jobbágykézen lévő földek mértéke¹⁵²:

	184..*	1909
Földterület:	majorsági	összes
	kataszteri hold	
Szántó	627	932
Legelő	?	14
Rét	90	84
Szőlő	3,64	3
Erdő	603,75	614
Kert	?	13
Nádas		
Összesen:	1324,39	1660

1868-ban a majorsági összterület: 1285,5 kataszteri hold.

* A pontos évszám ismeretlen.

* * *

A gazdasági életet az erős hullámváz, az 1800-as években egyenesen a hanyatlás jellemzi; majorság kialakítása, állandó háborúk, devalvációk, aszályok. Amíg azonban a föld kimerülőfélben van a jobbágyok kezén, az urasági földet szakszerű vezetéssel megkísérlik mintagazdasággá alakítani.¹⁵³

Borovszky Samu monográfiájában a 20. század eleji birtokos, Huszár Elemér erdeiről azt írja, hogy több mint 100 éve rendszeres ütemterv szerint művelik.¹⁵⁴ Az akác és a tölgy az uralkodó fanem, előbbit 20, utóbbit 60 éves fordában kezelik. Az erdőhöz hasonlóan foghattak hozzá a szántó modernizálásához. Egy nemes, Slapák Lajos kasznár irányítja a gazdaságot, neki 94 Ft és 40 kila búza a fizetése.¹⁵⁵

A reformkorban folyton az országgyűlés témája volt a nemesi adózás. A család 1809-ben, 1813–15-ben 507 és 329 forintot fizetett insurrectióra, illetve nemesi oltariumra.¹⁵⁶ A birtok jövedelmét csak a szabadságharc évtizedéből megmaradt összeírásokban érték utol.

A nemesség birtokának, jövedelmének összeírhatósága csak Mária Terézia idejében vetődött fel. Míg ő ebben a kérdésben vereséget szenvedett, fia eltökélt szándéka volt a nemesség megadóztatása. Ennek komolyságát adta a népszámlálás és az első katonai felmérés. Ez a birtokosok zöménél óriási felháborodást szült, a reformer uralkodó halála után a birtokösszeírásokat – nem kis kárörömmel – el is égették. 60 évvel később ebből a tervből azonban már valóság lett.

A család jövedelmei¹⁵⁷:

Év	Jövedelem	Háziadó
	Ft	Ft d
1841–42	1950	28 41
1842–43	2509	36 68
Huszár III. József, hivatal:	700	10 15
1843–44	2530	21 5
1844–45*	1357	25 26
Év nélkül	2026	

* Birtokos az elhunyt Huszár III. József özvegye, lehet, hogy a birtoknak csak a fele az övé; József testvére Károly, s az ő utódaiból kerülnek ki a későbbi földbirtokosok (a végrendelet nem maradt meg)¹⁵⁸.

Az év nélküli (1840 táján), még III. József irányítása alatt álló birtokra vonatkozó jövedelem-összeírásból az egyes termelési ágak jövedelmezőségére is következtethetünk. A földekből, jobbágyok munkájából 1500 Ft, 26 kapás szőlőből 156 Ft, erdőgazdaságból 120 Ft, kisebb királyi haszonvételekből (korcsma, mészárszék) 240 Ft, összesen 2026 Ft a jövedelem.

Egy másik összeírásban 60 akó szőlődézmát és 57 kila, malomból származó búzát is bevallottak.¹⁵⁹ A 2000 Ft feletti bevétellel és a hivatalviselésből származó 5–700 Ft kiegészítéssel tisztes kúriát tarthatott a család, ha meg nem is közelítette a mágnások életvitelét. A kúria építése, bővítése, gazdasági épületekkel való ellátása a bevételek egy részét lefedhették, s kellő munkát jelentett ez a jobbágyoknak is.

A katonai térképen a Huszár-dolina jelzi, a „major”, hogy a gazdálkodás intenzívebb keretek között folyt, legalábbis a majorságot illetően.¹⁶⁰ Az anyakönyvek lakhelyként is feltüntetik a Huszár-dolinát vagy más néven Huszárvölgy-pusztát.

A család nemcsak politikai téren, hanem rokoni szálakkal is belesimult a nógrádi középnemesi rétegbe. Mérsékelt politikai beállítottságúak és nemzeti érzelműek. III. József például 1833-ban egyik szervezője a Nógrádi Nemzeti Intézetnek, mely alapítvány a nemzeti nyelv terjesztését, tanítását tűzte ki célul.¹⁶¹

Az úrbérrendezés utáni két évtizedről viszonylag sokat tudunk: a bevetett területeket és a várható termést is megpróbálták összeírni, s előre kalkulálni, hol lesz ínség, hol lesz várhatóan fölösleg, ami a katonaságot élelmezhetné. Marhavész is sújtotta a községet, az adók továbbra is magasak maradtak. A dikális összeírások 1773-tól 1786-ig hiánytalanul megvannak, ezután viszont csak 1806-ból és 1814-ből maradt meg a rovás. Az 1830-as évek második feléig, leszámítva az országos összeírást, a sötétben tapogatózunk. A rovásszámok alakulása:

1773–74	1774–75	1775–76	1776–77	1777–83*	1784–85	1805–06	1813–14
100	85	83	70	73	72	69	65

* A dikák száma megegyezik.

A dikák csökkenése az 1772–73-as marhavészt követően érhető.¹⁶² Két év alatt 27 marha, 6 ló és 23 aprómarha pusztult el. A későbbi dikákat figyelve azonban más oka is lehetett a szegénységnek. Valószínű, hogy az építkezések is

(templomtorony, 1786¹⁶³ és a kúria) hatással voltak a falu munkájára, lehet, hogy az adóból is elengedett a vármegye valamennyit.

Az 1828. évi termésátlag (1,75) azt mutatja, hogy a telkiföldek kezdenek kimerülni, legalábbis az év rossz termésű volt. A termésátlag Schneider Miklós szerint azért olyan kicsi, mert abból automatikusan levonták a vetőmagszükségletet, a tizedet és kilencedet (hetedet).¹⁶⁴ Az így kapott érték alig több mint háromszoros, nem haladja meg a múlt század közepi szintet. Azt is tudni kellene, hogy 1828-ban milyen minőségű földekkel rendelkeztek a jobbágyok, hiszen már túl lehettek a reguláción.

Az adók mértéke 1773 és 1786 között: a hadiadó nagysága 5 Ft 30 kr és 5 Ft 51 kr között ingadozik, a háziadó az 1775. évi 1 Ft 15 kr-ról 2 Ft 48 kr-ig, több mint a kétszeresére emelkedett. Az állami adók összege a legmagasabb 1778-ban volt, 8 Ft 29 kr. Ennek oka a török háború lehetett.¹⁶⁵ Ezt követően csak 1814-ből maradt adókiivetés, ekkor 68 dikára 446 Ft 32 kr hadiadó és 334 Ft 20 kr háziadó jutott, de ez már devalvált pénzben értendő.

A dikális összeírások az 1782 és 1788 közti korszakkal ismertetnek meg, de az 1804-ig terjedő időről ilyen jellegű forrás nincs.¹⁶⁶ A telkesek száma 1804-re 26 fő, a zselléréké 67, a szolgáké 3; a legtöbb a szolga 1787-ben, 5 fő. 5 az „alzellérék” – lakók – száma, ők nem tartoznak az előző kategóriákba, konvenciósök, ipart űzők is lehetnek, nem csak házatlan zsellérek.

Az állatállomány nagy szélsőségek között mozog. Az 1769-es 105 (20 ökör, 85 hámos ló) igavonóval szemben a korszak igásainak száma, összehasonlítva egy 1828-as és egy 1838-as állapottal¹⁶⁷:

	1783	1784	1787	1804	1828	1838
Ökör (saját)	38	40	36	62	16	8
Ökör (kölcsön)	4	2	12	0	0	0
Ló	49	42	27	41	60	42
Összesen:	91	93	75	103	76	50

Az 1769-es szintet a lakosság növekedése ellenére nem sikerült elérni 1804-re sem, sőt, az 1838. évi eredmény pedig egyenesen egy látványos szegényedés irányába mutat. Az igások „összetételét” újra az ökrök túlsúlya jellemzi, ez az egész megyére igaz, az 1804 utáni évtizedekben azonban végleg háttérbe szorulnak.

A szegényedés főleg a zselléreket érinthette, mert 1783-ban már csak 8 igásuk, lovuk van, később az összeírt igásokat mind a colonusoknál tüntetik föl. A sertésnevelés 1787-ben éri el a csúcst, 92 összeírt hízóval. 1804-ben ez a szám csupán 27, ez nem feltétlen járványt jelenthet, hanem azt is, hogy az erdőkben a makkoltatás korlátok közé szorulhatott. A zsellérek állattartását az is nehezíthette, hogy míg az Urbárium két-két marhát engedett a közlegelőn legeltetni, ez a lehetőség a majorsági gazdálkodás megkezdődésével a jelek szerint megszűnt.¹⁶⁸

1782-ben a falunak 10 lovas ménese volt, a tulajdonosok közt csak 3 a telkes, 4 közülük a zsellér.¹⁶⁹ A 3. tabellán nem szereplő lakos egyike a már említett Antal Mátyás, akinek irtványa is van, a másik kettő is ismert név (Szádóczki, Paholik).

A telkiföldek nagysága 1787-ig gyakorlatilag nem változik. A rendezéskori 240 hold 260-ra módosul, a közösségi szántó továbbra is 8 hold. A differenciálódás folytatódik¹⁷⁰: 1784-ben a 22 telkes közül 20-nak van 12 holdas telke, 2-nek 6-6 holdas. Ez 20 félteket és 2 negyedtelket jelent. 1804-re gyarapodás történik, a szántó

370 holdra nő. Sajnos, a dikális összeírásból nem derül ki, hogy ez újabb feltöréseket takar-e, vagy az irtványok egy része került át telki állományba, amint arra a kormány törekedett.¹⁷¹ A telkek nagysága általában 10–20 hold, de van egy 30 holdas gazda is, Halász Ádám.¹⁷²

1828-ban 13 telkes vetett 10,25 vagy 10,5, rajtuk kívül 4 vetett be 20,5 pozsonyi mérőnyi szántót; 13 a fél-, 4 az egésztelkes. 1838-ra már csak 14 a telkes, és 10,5 II. osztályú telek van - a telket és rétet ezentúl a jobbágyfelszabadításig összesen és 10,5 sessióban adják meg.¹⁷³ A rét 80-90 kaszás nagyságú, de ez is a különbségek irányába mutat. 1804-ben 3, 6, 9 kaszás területe van a telkeseknek.

A vetések, a várható termés felmérése is elkezdődik az úrbérrendezést követően. Az 1770 és 1777 közti időszakból maradtak számadatok, de ezek annyira rapszodikus változást mutatnak, hogy inkább csak a tendenciákat érdemes értékelni. A legjobb (1770) és a legrosszabb év (1772) termése pozsonyi mérőben¹⁷⁴⁻¹⁷⁵:

	Búza, rozs, kétszeres	Árpa	Zab
1770	1250	320	524
1772	410	40	60

Az 1828. évi országos összeírásból tudjuk, hogy még abban az időben is két nyomást alkalmaztak.¹⁷⁶ Keszegen az őszi vetés dominált, a tavaszi mennyisége mindig töredéke az ősziének. Volt év, amikor 12,5, más esetben 40 holdat vetettek be, sőt, olyan év is volt, amikor nem vetettek tavaszi gabonát. 1772-ben a bevetett föld nagyságát és a várható terméseredményt is ismerjük.¹⁷⁷ 12,5 kisholdat vetettek tavasziakból, amin négyszeres termést vártak, mert 100 pozsonyi mérő gabona terméssel számoltak. 1775-ben és 1777-ben 1000 pozsonyi mérő (992, 1000) őszi gabonával számoltak, tavaszival az egyik évben nem, a másikon csak 100-zal.¹⁷⁸⁻¹⁷⁹ Őszi vetésű gabona átlagban 1000 pm teremhetett, a tavasziak azonban sokkal nagyobb szórást mutatnak: 0 és 824 pm között.

Azt is feltűntetik ezek a kalkulációk, hogy a falunak mennyi gabonára lesz szüksége, lesz-e hiány, vagy a fölösleg elhelyezéséről kell gondoskodni. Ez utóbbi a katonaság ellátását szolgálhatta. Keszegen egyik évben sem jeleztek fölösleget, hiányt viszont igen, 1772-ben.¹⁸⁰

Az 1770-es év kiugróan jó terméssel kecsegtethetett, de érdekes, hogy pontosan abban az évben várnak jó termést, amikor a conscriptorok többször is megjelentek a faluban! Ha egybevetjük a században ismert bevallott gabonatermésekkel, az addigi legmagasabb bevallott érték az 1770. évinek a fele.¹⁸¹⁻¹⁸² Egy jó termésű évben valószínűleg ennyi meg is termett...

1804-ben, látva az 1828 utáni éveket, még egy fellángolásnak lehetünk tanúi. A rovások összeírásakor 98 adózó családfőt jegyeztek fel. 26 a telkes, 67 a zsellér, 5 lakó (subinquilinus) él a helységben. 3 jobbágnak szolgája is van.¹⁸³ A telkesek által művelt földterület 370 hold, átlag 14 hold. 103 igásuk van: 62 ökör, 41 ló. A 35 fejőstehén és 27 sertés is mind a colonusok tulajdona. A differenciálódásra utal a szántók mérete: 10-20-30 hold; a réteké: 3-6-9 kaszás; a szőlőké: 3–12 kapás.

1804-től 1828-ig a település gazdálkodásáról, a háborúk alatti életéről, a majorsághoz fűződő viszonyokról érdemleges forrásunk nincs, pedig ez a változás lesz a legnagyobb az újratelepülés óta.

Ezzel a keszegiek számára elkezdődik az a korszak, amikor földművesmunkájukat ellenőrizni, tervezni fogják, s a majorság révén nemcsak a telekre fordítható munkaidő csökken, hanem egy gazdálkodó konkurens is megjelenik. A mozgástér – amely eddig a munkakedvtől is függően anyagi gyarapodást eredményezhetett – beszűkült.

3. Az 1828. évi országos összeírás

Az 1828-as összeírás célja az volt, hogy egységes szempontok alapján felmérjék az ország adófizetőinek számát, vagyonát.¹⁸⁴ Ezenfelül a befolyásoló tényezők, helyi adottságok szöveges leírására is mód nyílt. Nem elégszik meg a terméseredmények leírásával, hanem az okokat is meg kívánja magyarázni. Részletesen taglalja a föld minőségét, a gabonafajtákat, a munkabéreket, a gazdálkodás jellemzőit. Ezért tarthatjuk az Urbárium óta a legfontosabb országos érvényű forrásnak.¹⁸⁵

Ráadásul Ludovicus Nagy statisztikájával összevetve a lakosságra vonatkozóan is pontos metszetet kapunk az 1828-as keszegi viszonyokról.

A falu 61 házában 579 fő él. A felekezeti hovatartozást tekintve 571 a római katolikus, 7 a protestánsok száma, valamint 1 zsidó vallásút írtak össze.¹⁸⁶

71 adózó családfőt tartalmaz a lista. A teljes jobbágyok száma 17, a házas zsellérek közül 44, a házatlanok közül 8 adózó családfőt regisztráltak. 2 mesterembere van a falunak, a kovács és a mészáros. A községben polgár és honorácior nincs. Szolgát, szolgálót sem írtak össze.

A családfő neve mellett feltüntették 16 és 60 év közötti testvére, fia, lánya számát. 4 testvérrel van szó mindössze, s a 15 fiúval szemben csak 3 a lány. Az összeírás hiányos ebből a szempontból, a lányokat máshol sem írták teljes számban össze.¹⁸⁷ Az utolsó négy összeírt cigány származású, semmiféle vagyont nem jegyeztek fel náluk, a megjegyzések közt szerepel, hogy az uradalmi épületben laknak. Kettejük, Dombi István és Nagy Pál, egy későbbi összeírás szerint „conventionális muzsikuskok”.¹⁸⁸ Cigányok telepítésével a 18. század második felétől kezdve foglalkozik az állam és néhány birtokos. Keszegeen is megfordult egy-egy család, de gyökeret nem sikerült ereszteniük.¹⁸⁹

A colonusok teleknagyságáról már ejtettünk szót. Az összeírók a földek minőségére is kitértek. A szántók felét a 2., negyedét a 3., negyedét az 1. osztályba sorolták. Ez túlzottan szabályosnak tűnik, de nagyjából megadja, hogy 2. osztályúnak ítélik a keszegi szántókat. Mind a bevetett területet, mind a termést ismerjük, ez az első összeírás Keszeg esetében, amely a gabonanemek arányával is pontosan megismertet.

Az adott évben 212,6 pozsonyi mérő területen 372,1 pozsonyi mérő gabona termett. Ez 1,75-os terméshozamot ad. A vetőmagot és a terményadót (heted), tizedet hozzáadva 3,3-szeres a terméshozam. Búzából (keverék) feleannyi termett (91,8 pm), mint rozsból (183,6 pm).

A zabtermés (96,5 pm), összehasonlítva az 1770-es évekkel, megemelkedett. Erre szükség is volt, mert amíg akkor az ökrök és a lovak aránya nagyjából megegyezett, most a lovak száma négyszerese az ökrökének: 16 ökör, 66 ló.

A balassagyarmati vásáron 1 pm gabona ára :

Búza (keverék):	1 Ft 10 kr
Rozs:	54 kr
Zab:	26 kr
Átlag:	50 kr

Az összeírás a föld jövedelmezőségét is kiszámítja. Az össztermésből levonva a vetőmagot és az adókat, 1 pm földterület 1 Ft 27,5 kr jövedelmet hoz. Ha a ráfordított munkát is pénzben számítjuk (kétszeri szántás 36 kr például), akkor a tiszta haszon mindössze 13,5 kr. Az egész országot nézve ez a közepesnél gyengébb eredmény.¹⁹⁰

A réteket 2. osztályúnak ítélik az összeírók. Az első megbízható mérőszámot kapjuk a kaszaalját tekintve: 900 négyszögöl egy kaszás. 1 pm terület jövedelme 1 Ft 56 kr, a tiszta haszon 18 kr. A kaszások száma 4, 8; attól függően, hogy mekkora a colonus szántója: 10,25 vagy 20,5 hold. Kaszása csak telkesnek van.

A szőlő 1. osztályú földben terem. 7 kapás mennyiség lesz egyenlő 1 pm területtel. 1 kapás jövedelme 1 Ft 21 kr, a tiszta haszon egy kapás után 9 kr, 1 pm után 1 Ft 3 kr. 11 telkesnek volt 98 kapása, a többi zselléreké: 105 kapás. A szőlők nagysága: 7 vagy 14 kapás, 1-2 pm.

Az igásokon kívül 32 fejőstehene, 5 borja, 1 csikója és 29 sertése van a jobbágyoknak. A conscriptio még a fejőstehén utáni hasznot is kiszámítja, ez tisztán 6 kr. Ezek a jövedelmek nagyon alacsonyak, s az az irtvány sincs már, ami a múlt században többletjövedelemként szolgált.

A falu jövedelmei a telki állományból az egyes művelési ágak szerint:

Szántó	Rét	Szőlő	Közösségi szántó, rét
310 Ft	25 Ft	274 Ft	11 Ft 44 kr

A katonaság élelmezését természetben törleszti a falu, a 3 mérföldre lévő Vadkertre és Nagyorosziba kell szállítani a terményt. A falu ebből származó kára 145 Ft 17 kr. Sajnos ezekből az évekből adókivetés nem maradt meg. Az időben legközelebbi adókivetés 1837-ből való, akkor 436 Ft-ot tett ki a két állami adó.¹⁹¹

A helység termelését meghatározó előnyös és hátrányos körülmények – az Urbáriumhoz hasonlóan – a szöveges részben írtak össze. Végre részletes elemzést kapunk a föld minőségéről: művelése nehéz, köves-agyagos, minden évben trágyázni kell. Őszi vetésű a búza, keverék, rozs, tavasszal vetik a zabot. A szántás négy igással történik.

A közösség földjén 4 mérő gabona termett, ez a heted lerovása után 2 Ft 51 kr, a közösség rétje 8 Ft 53 kr hasznot hoz. Ebben a megállapításban az igazi meglepetés a heted fizetése, lehet, hogy tovább élt Keszegen a múlt század e kövülete.

Egy állandóan visszatérő kár, a záporosó és egy hasznos körülmény, a szomszédos falvak szőlőiben lévő munkalehetőség zárja a megjegyzéseket.

1828. május 21-én Zmeskál Gábor összeírón kívül a falu részéről aláírták: Tejnesz István helyi jegyző, Travnyi János bíró, Rojkovics Mátyás és Mrázik János esküdtek, Antal György, ifjabb Demian György, Kopáček Pál jobbágyok, Markó Ádám, Sándor Imre zsellérek.

4. A reformkori Keszeg

Az összeírás elmúltával, újabb évtizedes „hallgatást” követően, 1837-től sűrűsödnek a megyei conscriptiók. De addig sem esemény nélküli a falu élete. A modern egészségügy első feljegyzett bemutatkozása 1829-ben volt, amikor is a korabeli járványok ellen a megyében is védőoltásokkal próbálkoztak. Keszegegen himlő ellen oltottak be 36 gyermeket, negyedéves kortól öt éves korig.¹⁹²

A járványok ellen az állam és a megye óvintézkedéseket igyekezett foganatosítani. Már Mária Terézia uralkodása alatt összeírták a temetőket.¹⁹³ A települések közepén lévő, a templom melletti „cinterem” helyett a falu szélét javasolták a kisebb járványveszély miatt. Az 1831-es évben egy megyei statutum szeretné megelőzni a kolera elterjedését, ez az anyakönyvek alapján sikerült is.¹⁹⁴⁻¹⁹⁵ Ennek az oka lehetett az is, hogy Keszeg a környezettel keveset érintkezett.

A szegénységgel való törődés ügye is a vármegye asztalára kerül, a rossz termés és az éhínség elleni teendők is napirenden vannak.¹⁹⁶ A szegénység helyzetét azonban nem a vármegye, hanem a közösség oldhatta meg. Keszegezen az 1830-as években élt egy koldus is, az uradalom épületében kapott szállást.¹⁹⁷ A házas zsellérek mellett megjelennek a majorsági cselédek, béresek is. A faluban kezd kialakulni egy olyan településrész, ahol zsellérházakat épít az uradalom.

1832-ben a váci püspök végzett egyházlátogatást a nézsai anyaegyházban.¹⁹⁸ Ez a Canonica Visitatio sokkal részletesebb és szerteágazóbb, mint a korábbiak (1767, 1779). Az anyaegyház mellett bő teret szentel a leányegyházaknak is.

A keszegi templom legfontosabb eseményeiről mindent megtudhatunk, amit 1832-ben szükségesnek találtak leírni, a Koháryak templomépítkezéseitől Eszterházy Imre végleges kivitelezéséig. A falu felekezeti hovatartozását elrendelő döntés is ebben olvasható, ahogy az oltárok és a torony elkészültéről szintén innen van tudomásunk.

A legfrissebb egyházi esemény az 1831-ben felállított harang – immár a harmadik – megáldása volt.¹⁹⁹ Ehhez, mint a templomot érintő összes beruházáshoz, a Huszár család is hozzájárult, amint az az 1827-től vezetett pénztárkönyvből kitérünk.²⁰⁰

A birtokos család a templom északi oldala alá megépítette nemzeti sírboltját. Nem csupán ez az egyházlátogatás szól az 1840-es építés ellen, hanem az is, hogy a halotti anyakönyv bejegyzése arról tájékoztat, hogy az 1816-ban elhunyt birtokszerzőt, Huszár I. Józsefet, a kriptába temették.²⁰¹⁻²⁰²

A templom birtoka 4 mérő szántó a faluban (13 mérőt terem), 3 kaszás Vinyicskában. Az egyház bevétele a szántó és a rét árendájából évente 50 Ft, a perselyből és harangozásból hozzávetőlegesen 30 Ft. A házasok 30 kr-t és egy mérő búza párbért fizetnek. Az özvegyek 3 öl vászonnal mindezt megválthatják, míg a mesterek, szolgák, konvenciósök a lakosokkal egyformán adóznak. A stóladíjak megegyeznek az 1767-essel.²⁰³ Az uradalmi alkalmazásban álló szolgák, akik nem fizetnek párbért, kétszeres stóladíjjal tartoznak.

A közösség építette iskola a főutcán van, ugyanott, ahol a kántorház. Iskolába 41 fiú és 21 lány jár. Az iskolát nem látogatja 39 gyerek. Az oktatás tótul (szlovákul) folyik, tárgya az olvasás, írás, a négy alapküvetlet és a katekizmus. A

trivium november 1-jén kezdődik, s négy hónap után, március 1-jén véget is ér. Az iskolát más vallásúak nem látogatják. Az egyház alkalmazottjai Keszegen: Tejnesz István kántortanító, Markó Ádám, egyházfi, Kákay Imre harangozó. A gyónásra képesek száma 534 fő.

1833-ban újra jégeső pusztított Keszegen, a becsült kár 885 Ft 30 kr, amiből a hadiadóba beszámítottak 177 Ft 6 kr-t.²⁰⁴

Az 1837-es rovások 14 telkesre, 41 zsellérré és 7 lakóra terjednek ki.²⁰⁵ A „lakók” tevékenysége: molnár, pásztor, falukovács, harangozó, koldus és két kiszolgált katona. A szántó és a rét 10,5 teleknyi. 150 kapás szőlő került összeírásra, ezenkívül 42 hold szilvás. Káposzta- és dohányföld most sincs – legalábbis összeírva. Az állatállomány a legutóbbi helyzethez viszonyítva átalakult. Az igások között majdnem ugyanannyi a ló (41, 42), a 62 ökörrrel szemben 1837-re csak 8 van. 39 sörtést írtak össze, 1804-ben 27 volt.

A mindkét pénztárba fizetendő összes állami adó 436 Ft 9 kr. A község dikaszáma 236. Az adózók rovásszáma 1–10 dika között változik. A legjobb módú gazdák: Mrázik Pál, Kákay Mihály és Halász Mihály obsitos.

Az uraság is egyre több személyt alkalmazott: bérest, csizmadiát, kőművest, pásztert, molnárt, mészárosot, kocsmárosot, vincellért.²⁰⁶ Az uraság kocsmárosa Gréts György, míg a falu korcsmárosa a Fehér Lóban Novotny József volt.²⁰⁷ A fehér ló, „pri belom kony”, dülönévként is szerepel (*lásd térképmelléklet*).

A mészégetés mellett Keszegen tégláégetéssel is foglalkoztak.²⁰⁸ A falusi társadalom differenciálódását (*8. melléklet*) igazolja egy zsidó haszonbérelő, Vaiczler József megjelenése a helységben. Kelecsényi József személyében egy nemesember is él Keszegen, akiről csak annyit tudunk, hogy ágyast tartott, és azt, hogy halála után 10 Ft hagyatéka maradt csupán.²⁰⁹

Az 1840-es évek a földtulajdonlásban is változást hoznak. 5 szőlőtulajdonos adta el szőlőjét, a falu történetében ez az első adat a jobbágyok művelte földek adásvételéről, az eladás okát és a fizetett summát az összeíró azonban nem tartotta fontosnak följegyezni.²¹⁰

Az egyik, szintén év nélküli összeírás a keszegiek évi jövedelmét is megbecsüli²¹¹:

Féltelkes jobbágy:	35 Ft
Egésztelkes jobbágy:	70 Ft
Téglás, kocsmáros, csizmadia:	45 Ft
Mészáros:	89 Ft
Kántortanító (jegyző):	47 Ft (és telek, szőlő, termés)
Kasznár:	94 Ft és termés

1836-tól a rendi gyűlés lehetőségeket ad a gazdaságok racionalizálására, tagosításra, legelőelkülönözésre. Ez az ésszerűsítés természetesen nem annyira a jobbágyföldekre, inkább a majorságokra vonatkozik. (Egy) tagosítás Keszegen 1844-ben zajlott le, erről csak az egyházi pénztárkönyv ad hírt.²¹² A telkiföldek holléte, elaprózottsága; a legelőterület változásai; az egykori irtványok jövője; megannyi megválaszolatlan kérdés.

VI. A JOBBÁGYFELSZABADÍTÁS

Az 1848–49-es polgári forradalom és szabadságharc Keszeg életében nem hagyott mély nyomokat. A falu nem stratégiai jelentőségű, ezért a szabadságharc részletes eseményeit csak közvetve vagy egyáltalán nem ismerhette. A megyében 1848–49-ben az úrbéri terhektől való megszabaduláson túl az áprilisi törvények áttétele a gyakorlatba az elveszített harc miatt nem történt meg.

A jobbágyföldek végleges rendezése a Bach-rendszerre maradt. Für Lajos tanulmányában megállapítja, hogy Nógrád megyében nemcsak 1848-ban nem volt úrbérrendezés, de még 1855-ben sem!²¹³ Az 1853. évi úrbéri pátens volt hivatott a jobbágykérdést lezárni. A nyílt parancs felszabadultnak ismerte el a korábbi telki állományt.²¹⁴ Az irtás- és maradványföldeket tekintve a pátens visszalépést jelentett 1848 törvényeihez képest, nem ismerte el úrbéres jellegüket, s ezek nagy része nem lett paraszti tulajdon.

A másik Achilles-pont a majorsági zsellérek felszabadítása volt. Ebben a kérdésben a zselléri beltelken (150 négyszögöl) kívüli földeket maradványföldnek minősítették, így a zsellérek csak önmegváltással kerülhettek eddigi földjeik tulajdonába. A házi vagy kerti szőlők úrbéresnek minősültek, ezek hovatarozásáról nem lehetett vita. Annál inkább vitatott a szőlődézmsza, amelyet ha nem vált meg a paraszt, ezután is fizetni kell – rendelkezik a pátens.

Keszegen is az Urbárium volt a mérvadó a földek polgárosításakor. Nézzük az 1771. évi telekállományt és a szőlőket²¹⁵:

Szántó	Rét*	Szőlő*
180	45	4,125

* 1828-as mértékkal számítva, kataszteri holdban.

Mindez a telekjegyzőkönyvekben (kataszteri holdban), most már polgári tulajdonként így alakult:

Szántó	Rét	Szőlő
184	22,8	19,15

A legfontosabb telekrész, a szántó, szinte változatlan mennyiségben ment át úrbéres földből paraszttulajdonba. A rétek nagysága a felére csökkent. Pozitív változás a parasztok számára a szőlő arányának óriási, több mint négyszeres növekedése. Ez jelenthet 1770 utáni telepítést, de azt is, hogy annak idején letagadtak a szőlők egy részét. A parasztok e három földformán kívül más, kisebb parcellákkal is rendelkeztek, összesen és kataszteri holdban:

Fundus	Kenderföld	Kert
6,4	6,3	3,7

A felszabadult paraszti földek összes nagysága: 235 hold. A „pánszki dil”, az uradalmi dűlő 1285,5 hold, a paraszti földek ötszöröse, igaz ennek tetemes hányada erdő.

A keszegi dűlők (10. melléklet):

Kenderföld	szántó
Vinyicska	szántó
Cservenyacska	szántó
Bitang	szántó
Proszicska	szántó
Pri belom kony	szántó
Lucska	rét
Horné luky	rét
Domacsny vrh	szőlő

A felszabadított paraszti birtok átlagos nagysága, mely a féltelkekből „nőtte ki” magát:

Szántó:	6,5 k. hold
Rét:	1500 négyszögöl
Fundus:	300 négyszögöl
Kert:	270 négyszögöl
Kenderföld:	180 négyszögöl

Mindent összevetve: egy volt féltelkes mintegy 8 kataszteri holdnyi területen gazdálkodhatott. A szőlők nagyobb részét volt zsellérek kezén vannak, egy szőlő 880 négyszögöl területű.

A falu legvagyonosabb tagja Mihálik József, a maga 15,2 hold szántójával és 1,4 hold rétével. Majdnem ekkora földje van Fehér Jánosnak (13 hold szántó, 1,1 rétet), az őt követőknek már csak 7 hold szántójuk van. Gyakoriak a volt negyedteleknyi birtokok is. 20 földműves vágott neki a polgári rendszernek földtulajdonnal. 69 a volt zsellérek száma, akik maximum szőlővel bírnak. Keszegi társadalma egészen más képet mutat, mint akár csak 100 éve. Az ország kapitalizálódik, de a keszegi parasztek mindebből csak a szegényedést érzik...

VII. ÖSSZEGZÉS

Keszeg történetének másfél évszázadát tekintettük át. A korszak Magyarországon – a szabadságharcot leszámítva – békében telt. Nem kellett két-, háromfelé adózni, a hadseregek szórványos megjelenése sem hasonlítható a török időkhöz. A török rémuralom következménye volt, hogy a hódoltság területe és a peremvidékek elnéptelenedtek.

A kultúrtáj is megszenvedte az állandó háborúskodást. Sok helyen mindent előlről kellett kezdeni. Keszeg esetében ez pusztásodással járt. A színmagyar lakosság eltűnt, s új honfoglalókra várt a terület.²¹⁶ A helységnév is kis híján megváltozott, az anyakönyvekben sokáig „Köszök”, „Keszek” névalakban alkalmazták, eredeti formáját csak 1731-től veszi fel újra.²¹⁷ A török kiűzése a migrációra is hatott.

Az ország egyes részei hatalmas különbségeket mutatnak a népsűrűség tekintetében. A portyázásoktól mentes, „túlnépesedett” vidékek lakói közül sokan új életet kezdenek, a lakatlan puszták megszállásától életminőségük javulását várják. A telepések az első hullámban – amely 1715-ig tartott – a jobb minőségű földeket szállták meg. A második szakaszban a telepések zöme szlovák és lutheránus.²¹⁸

Keszegre is többségében vagy zömében tótok (szlovákok) érkeztek. Ez a falu etnikai összetételét egészen a 20. századig meghatározta. A telepítés, irtás nehéz munkája kedvezőbb elbírálásban részesítette az erre vállalkozókat. A telepítés végzéséért kapott néhány adómentes év, emellett a falu esetében a földesúr távolléte is ösztönzően hatott a megtelepedésre. A telepések egészen az úrbérrendezésig állandóan cserélődnek. Az úrbérrendezést 6 olyan tősgyökeres család élte meg, akik a 20. században is helyi lakosok: Antal, Csilják, Demján, Hugyecz, Szádoczki, Zsellér.²¹⁹

A megtelepedést követően a falu gyarapodásnak indult. Az embert próbáló munka, a járványok, az időnkénti rossz időjárás ellenére a lakosság és vagyona is növekedett. A birtokos(ok) változtak, de távolságuk kedvező volt a helybeliek számára. A nyitrai püspök a század közepén máig hatóan beleszólt a falu vallási életébe, de nemcsak ezzel írta be magát a keszegi történetbe, hanem a falu képét ma is meghatározó templom építésével is.

A folyamatos irtásoknak, a földek tisztázatlan mennyiségének, jogi helyzetének az úrbérrendezés vetett véget.

A századforduló táján a szerződéses jogviszonynak is vége szakadt. Keszeg a század folyamán 100, 400, 700 Ft-tal váltotta meg összes szolgáltatásait. Majorság sem volt, a meglévő legelőket, réteket, erdőket, szántókat a közösség saját szabályai szerint művelte. A föld művelése és a termés közepes volt, a mag hozzávetőlegesen 3-4-szeres termést hozott. A hegyes-dombos vidék, a viszonylagos földbőség nem buzdított intenzív termelésre, Keszegen 1828-ban is kétnyomásos gazdálkodás folyik.

A Huszár család ideköltözése több szempontból is fordulatot hoz. A határ négyötödét a birtokos majorsága foglalja el, az elmúlt századi előnyök sora már a múlté. Ez csökkenő jobbágyi termelést, kevesebb állatot, több munkát (robot, építkezések), tagosítást, rosszabb földeket fog eredményezni; végső soron a korábbi

előnyök mind odavesznek. Az egyházi és a politikai élet – kastély központú – megpezsztülése ezeket a hátrányokat nem egyenlítette ki.

Az is gondot okozott, hogy az Urbárium óta állandó telki állomány növekvő népességet lát el, s a zsellérek lehetőségei is egyre inkább beszűkülnek. A Habsburg Birodalom folytonos államháztartási gondjai megint csak a jobbágyok vállát terhelték. A – sokszor csak vélt – nagyhatalmi pozíció hatalmas hadsereg ellátását kívánta meg. A nemesi adómentesség, a tőkehiány, a feudális jog és az ipar fejletlensége – végső soron mindezek legnagyobb kárvallottja a jobbágyság, főleg föld nélküli rétege, mely Keszegen a jobbágyfelszabadításkor több mint háromszorosa a telkeseknek.

A század első felében a jobbágyföldekre a gazdasági stagnálás, sőt, hanyatlás nyomja rá a bélyegét. A korszakban a majorsági termelésről csak sejtéseink vannak. A földesúr a középnemesség igyekvő, művelt tagja, aki tevékenységével tiszteletet vív ki magának hamarosan. A birtokon – szakértők segítségével – megkezdődik egy intenzív gazdálkodásra való átállás. Ez, valamint a kúria fenntartása, bővítése azonban csak jobbágyi többletmunkából származhatott.

A polgári forradalom keszegi visszhangja, hogy volt-e egyáltalán tudomásuk az eseményekről, nem ismeretes. Áldozatokat hozott viszont a birtokos család, az 1841-ben elhunyt III. József fia, József és felesége, Madách Mária az „oláhok által megöletett”.²²⁰

A Bach-rendszer és az idő hozta meg végre, ha nem is a kívánt módon, a jobbágyföldek felszabadulását. Keszeg Parcella Protocollja ugyan nem maradt meg, a pontos dátumot sem ismerjük, de az egyes birtokívek megvannak, s az 1868-ban felvett, színes birtokívvázlatok is.²²¹

Végezetül álljon itt: egy volt féltelkes keszegi jobbágy paraszti földbirtoka éppen a megélhetéshez lehetett elég. A zsellérek még ettől is rosszabb helyzetben voltak, nekik mindössze a 20–300 négyszögölnyi beltelek és az – összesen – 18 kataszteri hold szőlő állt rendelkezésre. S nem szóltunk még a majorsági cselédekről, béresekről, akik a legkilátástalanabb helyzetben voltak, bár erről források nem maradtak...

VIII. MELLÉKLETEK

1. Megyei összeírás 1718-ból
2. Országos összeírás, 1720
3. Országos összeírás, 1728
4. Dikális összeírás 1733-ból
5. Egyházi lakosság-összeírás, 1757
6. Házasszellérek az úrbéri tabellán 1771-ben
7. Az 1828-as összeírás
8. 1840., 1841., 1848. évi lélekösszeírások
9. Telekjegyzőkönyvek a jobbágyfelszabadítás után
10. Keszeg dülői 1868-ban

1. melléklet Megyei dikális összeírás 1718-ból

Név	Jogállás *	Szántó	Irtvány	Rét	Szőlő
		(köből)	(köből)	(kaszás)	(kapás)
Judex Joannes Szugyiczky	colonus	4,5		2	
Paulus Klenoszky	colonus	4,5		2	
Martinus Babinszky	colonus	4,5		2	
Joannes Fabian	colonus	4,5		2	
Andreas Krecsik	colonus	4,5		2	
Paulus Csillák	colonus	4,5		2	
Petrus Antal	colonus	4,5		2	
Paulus Majernyik	colonus	4,5		2	
Paulus Midvárcsik	colonus	4,5		2	
Joannes Szadoczky	colonus	4,5		2	
Georgius Paholik	colonus	4,5		2	
Andreas Bartos	colonus	4,5		2	
Georgius Cseroszky	colonus	4,5		2	
Joannes Belovszky	colonus	4,5		2	
Martinus Varga	inq.				
Paulus Uhrin	inq.				
Martinus Knyazov	inq.				

* Inq. = inquilinus, házas zsellér; judex = bíró.

2. melléklet
Országos összeírás 1720-ból*

Név	Jogállás	Szántó kőből	Irtvány kőből	Rét kaszás	Szőlő kapás
Judex Martinus Zellér	colonus	4		2	
Mathias Szátoczky	colonus	4		2	
Paulus Klenyianszky	colonus	4		2	
Martinus Fabián	colonus	4		2	
Joannes Fabián	colonus	4		2	
Andreas Krcsik	colonus	4		2	
Petrus Antolin	colonus	4		2	
Paulus Majernyik	colonus	4		2	
Georgius Szikora	colonus	4		2	
Joannes Szugyiczky	colonus	4		2	
Mathias Behan	colonus	4		2	
Mathias Oravec	colonus	4		2	
Joannes Hrncsiar	colonus	4		2	
Paulus Uhrin	colonus	4		2	
Joannes Hugyecz	colonus	4		2	
Andreas Opanszky	colonus	4		2	
Relicta Joannes Polyák	colonus	4		2	

* 1720-ból ismeretes egy megyei rovásösszeírás is. Ez annyiban különbözik az országostól, hogy Andreas Opanszky helyett Andreas Poroszky szerepel. A Poroszky név csak itt fordul elő, az Opanszkyak azonban huzamosabb ideig Keszegen éltek. (Esetleg – valamilyen okból – névváltozásról, névváltoztatásról is szó lehet.)

** Relicta = özvegyasszony.

3. melléklet
Országos összeírás 1728-ból

Telkesek

Név	Jogállás	Fundus (telek)	Szántó (kőből)	Irtvány (kőből)	Rét (kaszás)	Szőlő (kapás)
Judex Mathias Paholyik	colonus	0,25	4	12	2	1
Mathias Klyenanszky	colonus	0,25	4	12	2	
Mathias Szadoczky	colonus	0,25	4	12	2	3
Joannes Mauro	colonus	0,25	4	12	2	1
Paulus Klyenanszky	colonus	0,25	4	12	2	2
Martinus Babinszky	colonus	0,25	4	12	2	2
Jacobus Gyekis	colonus	0,25	4	12	2	1
Jacobus Országgh	colonus	0,25	4	12	2	1
Joannes Demian	colonus	0,25	4	12	2	2
Andreas Krtsik	colonus	0,25	4	12	2	2
Paulus Csiliak	colonus	0,25	4	12	2	3
Petrus Antolon	colonus	0,25	4	12	2	3
Paulus Majernyik	colonus	0,25	4	12	2	2
Paulus Uhrin	colonus	0,25	4	12	2	
Georgius Sulyan	colonus	0,25	4	12	2	1
Paulus Csesztvianszky	colonus	0,25	4	12	2	2

Szabadmenetelűek

Név	Jogállás	Irtvány
Martinus Selliar	házas zsellér	4
Mathias Behan	házas zsellér	4
Joannes Hrencsar	házas zsellér	3
Andreas Cseroszky	házas zsellér	
Joannes Hugyecsz	házas zsellér	3
Andreas Opanszky	házas zsellér	

Taxalisták

Mathias Kovacs (kovács)mester
Paulus Meszaros mészáros

4. melléklet
Dikális összeírás 1733-ból

Név	Testvér vagy fiú (fő)	Igás		Tehén fejős (db)	Bor (urna)	Rozs, búza (kila)	Árpa, zab (kila)	Köles, tönköly (kila)	Dika
		ökör (db)	ló (db)						
Martinus Zsellér	1	4	–	2	2,75	69	2	–	6,25
Joannes Demény	1	2	–	2	2,5	38	10	8	3,75
Andreas Veliki	1	–	–	–	–	10	–	–	1,25
Paulus Drék *	2	4	–	1	3	61	2	26	5,375
Jacobus Ország	1	–	2	1	6	29	14	–	3,25
Thomas Benko	1	2	–	1	–	28	–	–	2,5
Senior Paulus Major	1	2	2	1	3	69	11	30	5,25
Paulus Magyar**	1	2	2	1	0,5	61	12	29	4,875
Andreas Veliki	1	2	–	1	3	41	6	8	3,25
Relicta Martinus Hutnik	1	–	–	1	–	–	–	–	0,25
Joannes Palinkas	1	–	–	1	2,75	12	–	–	1,75
Joannes Lahki	1	–	–	–	–	10	–	–	1,25
Georgius Sulya	1	4	–	1	–	60	–	15	4,375
Nicolaus Cserovszky	1	2	–	1	3	36	–	6	3
Relicta Szügyiczky***	–	–	2	1	3	27,75	–	8	2,875
Mathias Paulikov	1	2	–	1	1	34	–	5,5	2,75
Martinus Szikorov	1	2	–	1	2,5	40	–	14	3,25
Mathias Szatoczy	1	–	3	1	3	55	12	22,5	4,5

Petrus Antolon konvenciók uradalmi juhász.

Jacobus Gyekis erdőőr, újtelepes.

Relicta Joannes Janecsky helybéli bába.

Relicta Andreas Veliki elszegényedett személy.

Relicta Joannes Klacso elszegényedett személy.

* = 2 méhkasa van.

** = 6 méhkasa van.

*** = Pálinkafőző üstje van.

Taxalista:

Joannes Kovács 1 testvér/fiú 0,5 folyamatos mesterség 1,5 rovás

5. melléklet
Egyházi lakosság-összeírás 1757-ből (töredékes)

Családfő, -tagok, háziak	Év	A családban betöltött szerep
1. Jacobus Chiba	35	
2. Elisabetha ...	30	felesége
3. Andreas	12	fiuk
4. Michael	8	fiuk
5. Rosalia	4	lányuk
6. Mathias Markovics	26	?
7. Helena Csilág	24	felesége
8. Maria	4	lányuk
9. Joannes Tomko	70	
10. Anna Behan	60	felesége
11. Mathias	22	fiuk
12. Anna Klenyánszky	20	felesége
13. Anna Tomko		az elhalt Tomko Pál lánya
14. Joannes Ürményi	63	
15. Maria Zselyar	50	felesége
16. Joannes	19	fiuk
17. Paulus	8	fiuk
18. Catharina	15	lányuk
19. Georgius Dálik	15	Georgius Dálik fia, szolga
20. Martinus Zselyár	60	
21. Maria Antal	40	felesége
22. Mathias Antal	20	Maria Antal fia
23. Paulus Antal	11	fiuk
24. Georgius Zselyár	30	
25. Catharina Györgyik	28	felesége
26. Joannes	7	fiuk
27. Georgius	6	fiuk
28. Maria	10	lányuk
29. Michael	2	fiuk
30. Joannes Drábik	50	
31. Catharina Pap	35	felesége
32. Joannes	17	fiuk
33. Thomas	13	fiuk
34. Mathias	10	fiuk
35. Catharina	8	lányuk
36. Maria	6	lányuk
37. Martinus	23	?
38. Helena Ürményi	17	lányuk ? (inkább feleség)
39. Georgius Krumpli	60	zsellér
40. Joannes Klacso	65	
41. Maria Varga	58	felesége
42. Michael Klacso	30	fiuk
43. Maria Kovács	25	felesége
44. Martinus	10	fiuk
45. Michael	7	fiuk
46. Maria	3	lányuk
47. Joannes Klacso	25	fiuk (a családfőnek)
48. Catharina Szárenik	23	felesége

Családfő, -tagok, háziak	év	A családban betöltött szerep
49. Mathias Antal	40	
50. Juditha Klacso	35	(feleség)
51. Georgius	15	fiuk
52. Stephanus	13	fiuk
53. Joannes	6	fiuk
54. Maria	11	lányuk
55. Maria Kondrk	16	szolgáló
56. Stephanus Csilák	65	
57. Maria Kravár	56	felesége
58. Paulus	15	fiuk
59. Georgius Csilák	28	(fiuk)
60. Anna Kosárnik	25	felesége
61. Mathias Csilák	23	(fiuk)
62. Helena Koncz	20	felesége
63. Susanna	40	Joannes Csilák özvegye
64. Anna	17	lánya
65. Joannes Szabó özvegye	56	Dorothea Pavlik
66. Andreas (Szabó)	28	fia
67. Elisabetha Sógor	25	felesége
68. Catharina	6	lányuk
69. Maria	8	lányuk
70. Andreas Agárdi	24	?
71. Eva Klement	18	felesége
72. Georgius Demjan	40	
73. Rosalia Szlonkaj	36	felesége
74. Joannes	15	fiuk
75. Paulus	13	fiuk
76. Andreas	5	fiuk
77. Maria	10	lányuk
78. Elisabetha	7	lányuk
79. Elisabetha Hrcska	16	Georgius Hrcska lánya, szolgáló
80. Georgius Takács	60	
81. Maria Mauro	55	(feleség)
82. Georgius Peres	33	vő
83. Catharina Takács	28	felesége
84. Josephus	5	fiuk
85. Anna	11	lányuk
86. olvashatatlan nevű személy		
87. Georgius Deák	13	szolga
88. Joannes Dudas özvegye	55	Elisabetha Kurucz
89. Joannes	18	fia
90. Dorothea	13	lánya
91. Stephanus	26	fia
92. Susanna Erla	22	felesége
93. Joannes	4	fiuk
94. Georgius Mrázik	38	
95. Catharina Misák	33	felesége
96. Martinus	11	fiuk
97. Dorothea	7	lányuk
98. Stephanus Csuria	30	
99. Catharina	25	felesége
100. Eva	6	lányuk

Családfő, -tagok, háziak	év	A családban betöltött szerep
101. Joannes Györgyik	80	
102. Anna Blasko	65	(feleség)
103. Georgius	17	fiuk
104. Joannes	24	fiuk
105. Anna Dancso	20	felesége
106. Joannes Dobrotha	16	szolga
107. Maria Tkács	15	szolgáló
108. Joannes Mauro	70	
109. Helena Csajka	60	felesége
110. Andreas	24	fiuk
111. Catharina Pandúr	24	felesége
112. Georgius Králik özvegye	60	Maria Albert
113. Michael Szádóczky	45	
114. Elisabetha Lukács	40	felesége
115. Maria	15	lányuk
116. Michael ...	23	szolga
117. Maria Varga	17	szolgáló
118. Joannes Balasko	24	?
119. Helena Molnár	20	?
120. Martinus Demjan	45	
121. Sophia Chludik	28	felesége
122. Martinus	16	fiuk
123. Catharina	13	lányuk
124. Anna	9	lányuk
125. Rosalia	4	lányuk
126. Michael	19	fiuk
127. Maria Rojkovics	18	feleség?
128. Joannes Korhel	54	
129. Dorothea Micsuch	50	(felesége)
130. Josephus	19	fiuk
131. Martinus	15	fiuk
132. Michael	11	fiuk
133. Dorothea	27	lányuk, hajadon
134. Jacobus Mihálik	70	
135. Juditha Cserni	56	felesége
136. Martinus	17	fiuk
137. Joannes Mihálik	21	fiuk
138. Catharina Balog	19	felesége
139. Paulus Singel	18	szolga
140. Michael Prekopa	44	
141. Catharina Demjan	38	(felesége)
142. Joannes	17	fiuk
143. Adamus	17	fiuk
144. Maria	13	lányuk
145. Anna	11	lányuk
146. Catharina	8	lányuk
147. Joannes Varga	13	szolga

Családfő, -tagok, háziak	év	A családban betöltött szerep
148. Lucas Antal	45	
149. Anna Drábik	50	felesége
150. Martinus	13	fiuk
151. Joannes	8	fiuk
152. Joannes Lachki	38	
153. Catharina Tomko	36	felesége
154. Martinus	12	fiuk
155. Catharina	15	lányuk

156. Maria	8	lányuk
157. Helena	6	lányuk
158. Joannes Lachki	80	özvegy
159. Michael Babinszky	60	
160. Catharina ...	60	felesége
161. Catharina	19	lányuk
162. Jacobus Babinszky	26	fiuk
163. Anna Györgyik	24	felesége
164. Michael Kment	38	
165. Helena Mauro	36	(felesége)
166. Joannes	13	fiuk
167. Anna	10	lányuk
168. Eva	7	lányuk
169. Georgius Agárdi	35	
170. Elisabetha Balina	34	felesége
171. Georgius	11	fiuk
172. Martinus	7	fiuk
173. Andreas Mihálik	40	zsellér
174. Maria Tobiás	40	felesége
175. Anna	14	(?) lányuk
176. Barbara	6	lányuk
177. Georgius Lehoczky	39	
178. Catharina Bunda	35	felesége
179. Adamus	6	fiuk
180. Maria	10	lányuk
181. Joannes Votruba	40	
182. Dorothea Zigo	43	felesége
183. Georgius	24	fiuk
184. Eva Demjan	20	felesége
185. Franciscus Zigo	16	szolga
186. Mathias Szlezák	40	
187. Catharina Szorko	40	(felesége)
188. Georgius Ürményi	30	
189. Maria Mauro	30	felesége
190. Anna	55	Rta. Joannes Ürményi
191. Eva	4	Georgius Ürményi lánya
192. Joannes Topenicza	25	szolga
193. Michael Babinszky	14	szolga
194. Catharina Agárdi	15	szolgáló

6. melléklet
Házasszellérek az úrbéri tabellán

Név	Irtvány pm	Szőlő kapás
Szlameni Mátyás		
Beliczai Pál		
Rojkovics Tamás	9	
Demjan János		
Antal György		
Mauro András*	6	
Antal István*		
Cselák Pál	13	
Sigo Ferenc		1
Cserni János	6	3
Takács András	6	
Hanák Mátyás	8	
Demjan Mihály	7	3
Lukács Mátyás		
Hrudik Márton		
Králik János		3
Halász Ádám		
Vojtek Márton		
Sándor János		
Tomko Mátyás	20	
Hreska István		
Puskás János		
Marko Ádám	12	
Kravár Mihály		
Belicza Márton	9	
Babinyecz György	8	
Szlonkai László		3
Janek János		
Deák Mihály	4	3
Szolczer András		
Kákai Mihály		
Drábik János		
Tábor András		
Otruba János		
Kment Mihály	17	3
Agárdi András		3
Lehoczky György		3
Megis Jakab	15	
Hugyecz Mátyás		
Lukács János		3
Lahki János		3
Dudás György		
Rappacz András		
Meghis János		
Hrh János		
45 fő	14 fő	11 fő

* Az előzetes összeírásban nem szerepelnek.

7. melléklet
Az 1828-as összeírás, telkes jobbágyok

Név	Telek	Rét	Szőlő	Ökör	Tehén	Ló	Sertés
1. Zseljár Márton	0,5	0,5	1	–	–	4	1
2. Demján György ifj.	0,5	0,5	2	–	–	3	–
3. Halász Ádám	0,5	0,5	1	2	–	2	1
4. Antal János	0,5	0,5	–	–	1	3	–
5. Kákai János	0,5	0,5	1	–	1	4	1
6. Drábik János	1	1	1	2	1	4	2
7. Demján György	0,5	0,5	1	4	1	3	1
8. Rojkovics János	1	1	1	–	1	4	2
9. Antal György öreg	0,5	0,5	–	–	1	3	1
10. Mrázik János	0,5	0,5	2	–	1	4	1
11. Drábik Pál	0,5	0,5	1	4	2	3	–
12. Szádóczki József	1	1	–	4	1	3	1
13. Demján Ádám	0,5	0,5	2	–	1	3	–
14. Kopecsok Pál	0,5	0,5	–	–	–	3	1
15. Kurucz András	1	1	–	–	1	4	1
16. Fehér János	0,5	0,5	–	–	1	4	2
17. Rojkovics Mátyás	0,5	0,5	1	–	1	4	2

Zsellérek

Név	szőlő	ökör	tehén	ló	sertés
1. Kravjár György	–	–	–	1	–
2. Csiljak János	–	–	1	–	1
3. Agárdi Lőrinc	–	–	–	–	–
4. Lehoczki Mihály	1	–	1	–	1
5. Sztranyan Pál	–	–	1	–	–
6. Sussuk János	–	–	–	–	–
7. Liszovszky István	–	–	1	–	–
8. Otruba János	–	–	–	–	–
9. Sándor Imre	2	–	1	–	–
10. Gyetvan János	–	–	1	–	–
11. Demján Pál	–	–	1	–	–
12. Zseljár György	–	–	–	–	–
13. Fajdok András	–	–	–	–	–
14. Harcsa Jakab	–	–	–	–	–
15. Mrázik István	2	–	–	–	–
16. Szabó Mihály	2	–	1	–	–
17. Miszlják György özvegye	1	–	–	–	–
18. Fedor József	–	–	–	–	1
19. Mészáros András	–	–	–	–	–
20. Antal György ifj.	–	–	–	–	–
21. Gyetván Mihály	–	–	–	–	–
22. Kovács József	–	–	–	–	–
23. Szabó Pál	–	–	–	–	–
24. Antal Mihály ifj.	–	–	–	–	–
25. Babinszky Mihály	–	–	–	1	–
26. Otruba Ferenc	–	–	1	–	–
27. Moravcsik József	–	–	–	–	–
28. Hlугyik János	–	–	1	–	–

Név	Szőlő	Ökör	Tehén	Ló	Sertés
29. Tamaskovics István	–	–	–	–	1
30. Halász János	–	–	–	–	–
31. Antal Mihály öreg	–	–	1	–	–
32. Folyik György	–	–	–	–	–
33. Oroszleány István	–	–	–	1	1
34. Cserni Mihály	–	–	–	–	–
35. Gyetván András	–	–	–	–	–
36. Oravecz Pál	–	–	–	–	–
37. Deák János	–	–	–	–	–
38. Balasovits Sámuel	1	–	–	–	1
39. Zselliar Mihály	–	–	1	–	1
40. Janek Márton	–	–	–	–	–
41. Takács Mihály	–	–	1	1	1
42. Kákai Imre	–	–	1	–	1
43. Czoldák Ferenc	–	–	–	–	–
44. Markó Ádám	1	–	1	–	1
45. Demján Pál özvegye	–	–	–	–	–
46. Králik Imre	2	–	1	–	–
47. Puskás Mihály	2	–	–	1	1
48. Nagy Pál cigány	–	–	–	–	–
49. Kukulics János cigány	–	–	–	–	–
50. Hamar József cigány	–	–	–	–	–
51. Dombi István cigány	–	–	–	–	–
52. Rojkovics Mátyás mészáros	–	–	–	2	1
53. Gubányi József falukovács	–	–	–	–	–

VIII. melléklet
1840., 1841., 1848. évi lélekösszeírások

	1840	1841	1848
Házak	66	66	66
Háznépek	83	83	83
Tisztviselők	1	–	–
Polgárok, kézművesek	5	5	5
Nemesek szolgái	23	22	18
Parasztok	17	17	17
Zsellérek, lakók, kertészek	74	76	69
Fiúgyermekek	146	148	148
Asszonyneembéliek	263	260	264
Előrebocsájtottak száma	529	528	521
[összes lakos]			
[Férfiak:] 1–17 évig	120	119	114
17–40 feleségesek	77	78	76
17–40 nőtelenek, özvegyek	22	23	25
40 éven felüliek	47	48	46
KAtholikus	259	258	251
Ágostai hitvallásúak	4	5	5
Helvét hitvallásúak	–	–	–
Zsidók			
1–17 évig	2	4	3
17–40 feleségesek	1	–	1
Nőtelenek, özvegyek	–	1	1
Születtek	28	29	25
Bevándoroltak	–	–	–
Megholtak	29	25	39
Elvándoroltak	–	–	–

IX. melléklet: Telekjegyzőkönyvek

Név	Szántó		Rét	Szőlő
	(k. hold)	(négyszögöl)	(négyszögöl)	(négyszögöl)
1. Uradalom	?	?	?	?
2. Templomföld	2	1000	–	–
3. Halász Ádám	–	130	–	880
4. Mihálik János	5	70	1350	–
5. Antal József	–	75	–	–
6. Antal József ifj.	–	225	–	–
7. Zseljár Márton	–	260	–	–
8. Zseljár János	–	40	–	1760
9. Drábik Márton	–	400	–	880
10. Mihálik József	15	320	2200	–
11. Kravjár János	–	180	–	–
12. Kravjár Mihály	–	170	–	–
13. Kákay Imre	6	845	1500	–
14. Demján György	6	845	1500	880
15. Antal Mihály	7	800	1950	–
16. Halász József	7	640	1050	–
17. Fehér András	7	200	1500	–
18. Szádóczki Mihály	–	276	–	880
19. Szádóczki Pál	6	580	1500	–
20. Demján Mária	–	105	–	880
21. Halász Mihály	7	500	1500	–
22. Csillag József	5	745	1500	–
23. Csillag Mihály	5	1045	1500	0
24. ?				
25. Homolya Mihály	–	70	–	–
26. Gyetván András	–	120	–	–
27. Csillag József	–	75	–	–
28. Puskás János	–	300	–	1760
29. Fehér János	13	120	2850	–
30. Fehér Imre	–	770	–	–
31. Rojkovics Mátyás	6	845	1500	–
32. Rojkovics Imre	3	1500	825	–
33. Rojkovics Imre	6	1145	1500	–
34. Lehoczki Mihály	–	580	–	–
35. Lehotka József	–	40	–	–
36. Puskás Mihály	–	40	–	–
37. Sztranyan Zsuzsa	–	60	–	–
38. Mrázik Pál	–	350	–	–
39. Demján György	6	1025	1500	–
40. Demján György	3	1440	1050	880
41. Mrázik Pál	6	845	1500	–
42. Mrázik Pál	6	845	1500	–
43. Otruba Barbara	–	40	–	–
44. Gloder Pál	–	40	–	880
45. Sándor Mihály	–	40	–	880
46. Gyetván Pál	–	175	–	–
47. Demján József	–	175	–	–
48. Bakos Erzsé	–	60	–	–
49. Gonda Katalin	–	60	–	880
50. Fajdok Mária	–	60	–	–
51. Mrázik Katalin	–	60	–	–
52. Takács János	–	60	–	–
53. Prokop Mária	–	100	–	–
54. Gyurgyik József	–	60	–	–
55. Oroszy ...	–	60	–	–
56. Drábik Mária	–	60	–	–

Név	szántó		rét	szőlő
	(k. hold)	(négyszögöl)	(négyszögöl)	(négyszögöl)
57. Kucsera Katalin	–	60	–	–
58. Kristóf József	–	–	60	–
59. Kucsera Katalin	–	60	–	880
60. Antal Gyuro	–	60	–	–
61. Kákay Imre	3	385	750	–
62. Kákay András	3	355	750	–
63. Cserni Katalin	–	80	–	880
64. Daxner Julianna	–	30	–	–
65. Demján György	–	30	–	–
66. Rác János	–	80	–	–
67. Gyetván János	–	175	–	–
68. Mászáros András	–	60	–	–
69. Kállay János	–	60	–	–
70. Halász Pál	–	60	–	–
71. Antal Mária	–	60	–	–
72. Varga Márton	–	60	–	880
73. ...	–	60	–	–
74. Moravcsik János	–	60	–	–
75. Hlugyik Pál	–	60	–	–
76. Antal József	–	60	–	–
77. Rojkovics Ádám	–	20	–	–
78. Antal János	–	40	–	–
79. Kurutz József	–	60	–	–
80. Cserny Imre	–	175	–	–
81. Kurutz János	–	75	–	–
82. Gyetván János	–	75	–	–
83. Oravecz ...	–	–	–	880
84. Antal János	–	75	–	–
85. Králik József	–	75	–	–
86. Markó János	–	80	–	880
87. Szoldak János	–	80	–	–
88. Takács János	–	80	–	–
89. Halász József	–	80	–	880
90. Kákay Mihály	–	80	–	–
91. Deák Veronika	–	20	–	–
92. Drábik Imre	–	20	–	880
94. Zseljár Mihály	–	40	–	–
95. Králik Anna	–	30	–	–
96. Janek Imre	–	30	–	–
97. Agárdy János	–	–	–	880
98. Drábik Imre	–	–	–	880
99. Agárdy Lőrinc	–	–	–	880
100. Martsin János	–	–	–	880
101. Magyar János	–	–	–	880
102. Drábik Imre	–	–	–	880
103. Bottyányi Anna	–	–	–	880
104. Travnyik Pál	–	–	–	880
105. templom	6	120	–	–
106. iskola	2	1180	–	–
107. Antal Katalin	–	–	–	880
108. Gyetván András	6	1145	1500	–
109. Rojkovics Imre	–	–	–	880

X. Keszeg dűlői 1868-ban

1. Keszeg dűlői
2. térkép: I. Ortsried
XVI. Vrbina
3. térkép: II. Domaczni vrch
III. Cservenyacska
IV. Kenderföld
V. Pod vinyiczama
VI. Csevenyacska
VII. Lucsky
VIII. Dluhy zeme
IX. Mechy
X. Bitangy
XI. A kosdi szőlőknél
XII. Proszicska
XIII. Horny Luky
XIV. Pri bilom koni
XV. Pri svatém Janu

IX. A KORBAN HASZNÁLT MÉRTÉKEGYSÉGEK

Hosszmértékek:

öl = 6 láb = 1,9 m

rőf = 0,69 méter

mérföld = 1. magyar (régi): 11,3 km

2. új: 8,35 km

Súlymértékek:

(bécsi) font (libra) = 0,56 kp

mázsa = 56 kp (100 font)

Térfogatmértékek:

öl (kőb-öl = 0,5 x 1 öl x 1 öl) = 3,41 köbméter (fára)

Területmértékek:

falcastra = **kaszaalja** = **kaszás** = **embervágó** = az a terület, amelyet egy ember egy nap alatt le tud kaszálni; nem pontos mértékegység, az úrbérrendezéskor kb. 800-1000 négyszögöl. Keszegen 1828-ban 900 négyszögöl.

fossores = **kapás** = az a terület, amelyet egy ember egy nap alatt be tud kapálni; nem pontos mértékegység; 1828-ban 0,14 pozsonyi mérővel azonos.

hold = 1. kishold vagy magyar hold = 1200 négyszögöl, az úrbérrendezéskor 2 pozsonyi mérő vetésterülettel egyenlő. 2 kila = 1 köböl = 2 pm = 1 kishold

2. kataszteri hold = 1600 négyszögöl

kila = török űrmértéki eredetű, ebben az időben a megyében egy pozsonyi mérő

kőböl = szintén űrmértéki eredetű területmérték, az a földterület, amelybe egy kassai köböl mennyiségű gabonát vetnek. 2 pozsonyi mérővel vagy 2 kilával azonos, azaz nagyjából megfelel a magyar holdnak.

mérő, pozsonyi mérő = az a földterület, amelybe egy pozsonyi mérő űrmértékű gabonát vetnek; nem pontos mértékegység, kb. 600 négyszögöl.

Űrmértékek:

híg űrmértékek:

akó (urna, bor mérésére) = 53 59 liter, attól függően, hogy pozsonyit, bécsit vagy budait használtak

icce (media) = 2 meszely. Budai icce: 0,915 liter; pozsonyi: 0,839 liter.

száraz űrmértékek:

kila, nógrádi kila = 1 pozsonyi mérő, általában 62,08 liter vagy 46,52 kp; 1807 és 1813 között: 53,72 liter vagy 40,29 kp; ezután visszatértek az eredeti mennyiségre. 0,5 kassai köböllel azonos.

kőböl, kassai köböl = 124,16 liter vagy 93, 12 kp. 2 nógrádi kilával vagy 2 pozsonyi mérővel egyenlő.

mérő, pozsonyi = 1697–1807 és 1813–1874 között: 62,08 liter vagy 46,56 kp. 1807–1813 között 53,72 liter vagy 40,29 kp.

A mértékegységek megállapításánál felhasznált művek:

Bogdán István: Magyarországi űr-, térfogat-, súly- és darabmértékek 1874-ig. Akadémiai Kiadó, Bp. 1991.

Bogdán István: Régi magyar mértékek. Gondolat Zsebkönyvek Bp. 1987.

Jobbágyvilág Nógrádban. Adatok és források a Nógrád Megyei Levéltárból, a Nógrád Megyei Levéltár kiadványa 12. Salgótarján, 1989.

X. FELHASZNÁLT IRODALOM

- Magyarország története 1686–1790. Akadémiai Kiadó, Bp. 1989.
Magyarország története 1790–1848. Akadémiai Kiadó, Bp. 1983.
Magyarország története 1848–1890. Akadémiai Kiadó, Bp. 1979.
Belitzky János: Nógrád megye története I. kötet, 896–1849. Nógrád Megyei Tanács VB é. n.
Borovszky: Magyarország vármegyei és városai. Szerk.: Dr. Borovszky Samu. Nógrád vármegye Bp., é. n.
Varga János: A jobbágyi földbirtoklás típusai és problémái 1767–1849. Értekezések a történeti tudományok köréből. Akadémiai Kiadó, Bp. 1967.
Jobbágyvilág Nógrádban. Szerk.: Schneider Miklós – Á. Varga László. Adatok és források a Nógrád Megyei Levéltárból 12. A Nógrád Megyei Levéltár kiadványa. Salgótarján, 1989.
„...úgy határozott a tekintetes vármegye...” Nógrád megyei statutumok a XVII–XIX. századból. Salgótarján, 1981.
Karácsonyi János: Magyarország egyháztörténete főbb vonásaiban 970-től 1900-ig. Könyvértékesítő Vállalat, Bp., 1985.
Nagy Iván: Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal. Pest, 1859. Kiadja Ráth Mór.
Szomszéd András: Cered krónikája Ezerkilencszázhuszig. Eger, 1989.

XI. JEGYZETEK

Rövidítések:

Belitzky = Belitzky János: Nógrád megye története I. kötet, 896–1849. Nógrád Megyei Tanács VB é. n.

Borovszky = Magyarország vármegyéi és városai. Szerk.: Dr. Borovszky Samu. Nógrád vármegye Bp., é. n.

Can. Vis. = Canonica Visitatio, egyházlátogatás

Cons. = Conscriptioes, közgyűlési iratokból kigyűjtve

di. ői. = dikális összeírások

Feld–Jakus–László = Feld István – Jakus Lajos – László Csaba: Csővár. In: Fejezetek Pest megye történetéből I. kötet. Studia Comitatusia 7. Szentendre, 1979.

Jobbágyvilág = Jobbágyvilág Nógrádban. Szerk.: Schneider Miklós – Á. Varga László. Adatok és források a Nógrád Megyei Levéltárból. A Nógrád Megyei Levéltár kiadványa. Salgótarján, 1989.

Ladányi = Nógrád és Hont vármegye. Szerk.: Ladányi Miksa. Bp., 1934.

Láng Sándor = A Cserhát természeti földrajza Bp., 1970.

Nagy Iván = Nagy Iván: Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal. Pest, 1859. Ráth Mór.

NmLt = Nógrád Megyei Levéltár

NmLt BgyO = Nógrád Megyei Levéltár Balassagyarmati Osztálya

NPL = Nézsai Parókiái Levéltár

o. ői. = országos összeírás

Perc. = Perceptoralia, számvevőségi iratok

PmLt VO = Pest Megyei Levéltár Váci Osztálya

Pr. Bapt. = Protocollum Baptisatorium, születési anyakönyvek

Pr. Cop. = Protocollum Copulatorium, házassági anyakönyvek

Pr. Def. = Protocollum Defunctorum, halotti anyakönyvek

Urb. = Urbariala, urbáriumok

I. KESZEG ÉS KÖRNYEZETE, RÖVID TÖRTÉNET 1716-IG

- p.
1. Kiss Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára Akadémiai Kiadó, Bp. 1988. I. kötet, 723.
 2. NPL, Historia Domus I. 18. p.
Kiss Lajos: i. m.: 723. p.
 3. Belitzky: I. térkép
 4. Mályusz Elemér: Zsigmond-kori oklevéltár I–II. II. kötet, 609. p.
 5. Láng: 38. p.
 6. Uo. 76. p.
 7. Ladányi: 213. p.
 8. Láng: 107. p.
 9. Uo. 102–105. p.
 10. Uo. 156. p.
 11. Uo. 157. p.
 12. Borovszky: 193. p.
Ladányi: 213. p.
Chobot Ferenc: A váci egyházmegye történeti névtára. Vác, 1915. 160. p.

13. Mályusz Elemér: Zsigmond-kori oklevéltár II. k., 609. p.
 Cs. Sebestyén Kálmán – Szvircsek Ferenc: Nógrád megye történeti helységnévtára 1850–1970. Salgótarján, 1989. 47. p.
 14. Feld–Jakus–László: 9. p.
 15. Uo. 11. p.
 16. Uo. 12. p.
 Magyarország birtokviszonyai a 16. század közepén. Bp., 1990. I. kötet, 508. p.
 17. Ladányi: 213. p.
 18. Káldy-Nagy Gyula: A budai szandzsák 1546–1590. évi összeírása. Bp., 1985.
 19. Varga János: Jobbágyrendszer a magyarországi feudalizmus kései századaiban 1556–1767. Akadémiai Kiadó, Bp. 1969. 380. p.
 20. Ladányi: 214. p.; PmLt VO: XXXIII. 15. b határozatok, 1692.

II. AZ ÚJRATELEPÍTÉS (1716–28)

21. NmLt Perc. IV.7.A o. öi.: 002–1718, 004–1728
 22. Ugyanott: 002–1718
 23. NmLt Cons. IV.1.B 2. szökött jobbágyok: 024–1723
 24. Uo. 018–1720
 25. NmLt Perc. IV.7.B di. öi.: 110–1722
 26. Uo. 129–1726
 27. Uo. 149–1733
 28. NmLt Perc. IV.7.A o. öi.: 004–1728
 29. Jobbágyvilág: 236. p.
 30. NmLt Perc. IV.7.B di. öi.: 087–137
 31. NmLt Cons. IV.1.B 16. marhavész: 235–18. sz. e.
 32. NmLt Perc. IV.7.C adókiadás: 934–1725
 33. Uo. IV.7.A o. öi.: 002–1718
 34. NmLt Urb. IV.1.j, 4. doboz, Keszeg
 35. NmLt Cons. IV.1.B 6. adósok, adósságok: 097–1723
 36. NmLt Perc. IV.7.F 1125–1722
 37. Uo. 1148–1720
 38. Uo. 1161–1728
 39. PmLt VO XXXIII. 15.b dézsmajegyzékek: 1734/2.
 40. NmLt Perc. IV.7.B di. öi.: 110–1722, 129–1726
 41. Uo. 129–1726
 42. Pálmány Béla: Nógrád vármegye újratelepítése, benépesülése és az agrártermelés fellendülése a török kiűzése után 1683–1728. In: Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve Salgótarján, 1988. 177–238. p.
 43. NmLt Urb. IV.1.j Keszeg
 44. NmLt Cons. IV.1.B 2. szökött jobbágyok: 021–1720
 45. NPL Pr. Bapt. I., Pr. Def. I., Pr. Cop. I.
 46. NPL Historia Domus I. 18–19. p.
 47. Belitzky: 267. p.

III. AZ ÚRBÉRRENDEZÉSIG (1728–1770)

48. NPL: anyakönyvek; Historia Domus I–II.; Canonica Visitatio 1767 (töredékes), 1779 (töredékes), 1832; vegyes iratok csomói
 49. NPL Lakosság-nyilvántartás 1757, a Keszegre vonatkozó adatok hiányosak.
 50. NmLt Perc. IV.7.B di. öi.: 149–1733, 246–1766
 51. NPL Historia Domus I., 18–20.; Can. Vis. 1832. 8–9. p.
 52. NmLt Cons. IV.1.B 16. marhavész: 224–1729
 53. NmLt Perc. IV.7.A o. öi.: 084–1828
 54. Uo. IV.7.B di. öi.: 143–194
 55. Uo. 143–250
 56. NPL Historia Domus I., 18–19. p.; Can. Vis. 1832. 8. p.
 57. Uo.

58. NmLt Perc. IV.7.B di. öi.: 149–1733
 59. Uo. IV.7.C 3. károk: 1003–1736
 60. NmLt Perc. IV.7.B di. öi.: 198–1744
 61. Uo. 201 1745–46
 62. Uo.
 63. Uo. 277–1768–69
 64. Uo. 232–1761
 65. Uo. 210–1748–49
 66. Uo. 198–1744
 67. Uo. 246–1765–66
 68. Uo. 278–1769
 69. NmLt Cons. IV.1.B 6. adósok, adósságok: 105–1768
 70. NmLt Perc. IV.7.B di. öi.: 143–277
 71. Szomszéd András: Cered krónikája 1920-ig. Eger, 1989. 64. p.
 72. Az első magyarországi népszámlálás (1784–87) Szerk.: Dányi Dezső – Dávid Zoltán. Bp., KSH. 1960.; 96. p.
 73. NmLt Urb. IV.1.j Keszeg
 74. NmLt Perc. IV.7.B di.öi.: 146–294
 75. Uo. 243–1765
 76. Jobbágyvilág: 244. p.
 77. NmLt Perc. IV.7.C1. adókiivetés: 938–1750–51
 78. NmLt Perc. IV.7.B di. öi.: 295–18. sz.
 79. Lásd 69. jegyzet
 80. NmLt Urb. IV.1.j Keszeg
 81. NmLt Perc. IV.7.C 4. 1049–1764
 82. Uo. 1048–1762
 83. NPL Historia Domus I., 18. p.
 84. Uo. 19. p.
 85. NPL Can. Vis. 1832. 8. p.
 86. Uo.
 87. Uo. 9. p.; Historia Domus I., 19. p.
 88. Can. Vis. 1767.
 89. Uo.
 90. Pálmány Béla: Nógrád vármegye újratelepítése, benépesülése és az agrártermelés fellendülése a török kiűzése után 1683–1728. In: Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve Salgótarján, 1988. 177–238. p.
 91. NPL Pr. Cop. I–II.
 92. NPL Pr. Cop. II., 1750
 93. NmLt Urb. IV.1.j Keszeg, úrbéri tabella
 94. Belitzky: 296–97. p.
 95. Oborni Teréz: Nógrád vármegye népoktatása 1770–72 között. In: Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve Salgótarján, 1991.
 96. Lásd 93. jegyzet
 97. Ludovicus Nagy: Notitiae politici geographico statisticae incltyi regni Hungariae Buda, 1828.
 98. Lásd 10. melléklet

IV. AZ ÚRBÉRRENDEZÉS (1770–71)

99. NmLt Urb. IV.1.j Keszeg
 100. Uo. Az első magyarországi népszámlálás (1784–87) Szerk.: Dányi Dezső – Dávid Zoltán. Bp., KSH. 1960. 96. p.
 101. PmLt VO XXXIII.15.b határozatok: 1768
 102. Uo. 1692
 103. PmLt VO XXXIII.15.b határozatok: 1768
 104. Uo.
 105. Uo.
 106. Uo.

107. Uo.
 108. Uo.
 109. A kilenc kérdőpont, melyet a falu nyelvén, Keszezen szlovákul tettek föl:
 I. Van-e urbárium a helységnek, ha van, milyen és mióta?
 II. Ha nincs, kontraktus szerint szolgáltatnak?
 III. Ha sem urbárium, sem kontraktus nincs, miből állnak a kötelességek? Mióta van ez így?
 IV. Milyen haszonvételei vannak a helységnek? Milyen károk szokták érinteni?
 V. Hány és minemű szántója és rétje van egy egész házhelyes gazdának? És hány pozsonyi mérőt vethet egy hold földbe? A réten sarjút kaszálhat?
 VI. Milyen és hány napi munkával tartozik egy gazda, hány vonó marhával? Ha robotra mentek, az utazás beszámított-e?
 VII. Adnak e a földesúrnak kilencedet? Ha igen, miből? Ezenkívül más adózás fejében szokott e egy jobbágy adni készpénzt vagy ajándékot, stb.?
 VIII. Hány pusztá hely van? Mióta? Miért pusztultak el?
 IX. A helység lakosai örökös jobbágyok e, vagy nem?
 110. Szomszéd András: Cered krónikája 1920-ig. Eger 1989. 64. p.
 111. NmLt Urb. IV.1.j Keszeg
 112. Uo.
 113. Uo.
 114. Varga János: A jobbágyi földbirtoklás típusai és problémái 1767–1849. Értekezések a történeti tudományok köréből. Akadémiai Kiadó, Bp. 1967. 39–52. p.
 115. NmLt Urb. IV.1.j Keszeg
 116. Uo.
 117. Uo. contractus
 118. Varga János: A jobbágyi földbirtoklás típusai és problémái 1767–1849. Értekezések a történeti tudományok köréből. Akadémiai Kiadó, Bp. 1967. 109–154. p.
 119. Varga, i. m.: 39–56. p.
 120. Wellmann Imre: A magyar mezőgazdaság a 18. században. Akadémiai Kiadó, Bp. 1979. 104. p.
 121. Varga, i. m.: 42–44. p.
 122. NmLt Urb. IV.1.j Keszeg, contractus
 123. NmLt Perc. IV.7.B di. öf.: 2511–19. sz. e.
 124. Uo. 246–1765–66
 125. Uo. 2499–1782–83
 126. PmLt VO XXXIII.15.b határjárások: 1768
 127. NPL Lakosság-nyilvántartás, elején egy 1770-ből való templomi leltár 45 tétellel, s benne 2 harangot is ír.
 128. NmLt Urb. IV.1.j Keszeg
 129. Uo. contractus
 130. Uo.

V. AZ ÚRBÉRRENDEZÉSTŐL A JOBBÁGYFELSZABADÍTÁSIG (1771–18..)

131. NPL Can. Vis. 1832. 8. p.
 132. Rados Jenő: Magyarországi kastélyok Bp., 1939. 18., 58. p. Megállapítását – hogy a kastélyt a Huszár család 1749-ben építette – más művek is kritika nélkül átvették.
 133. NPL vegyes iratok, I. fasc.
 134. Uo.
 135. NPL Pr. Bapt. III.
 136. Uo.
 137. NmLt Nobilitaria, IV.h 3. doboz, H–20.
 138. Ladányi: 214. p.
 139. Frics Gyula: Nógrád megye részletes műemlékjegyzéke. Salgótarján, 1987. II. kötet, 345. p.
 Dercsényi Dezső: Magyarország műemléki topográfiája. Akadémiai Kiadó, Bp. 1954. III. kötet, 245–47. p., szerzője Genthon István

140. Kosáry Domokos: Művelődés a XVIII. századi Magyarországon. Bp., Akadémiai Kiadó 1980. 702. p.
141. Mocsáry Antal: Nemes Nógrád vármegyének Históriai, Geographiai és Statistikai Esmértetése. Hasonmás kiadás. Kecskemét, 1982. I. kötet, 159. p.
142. Nagy Iván, V. kötet, 202. p.
143. Ladányi: 216. p.
144. NmLt Perc. IV.7.B di. öf.: 1079–1809; 1070–1813–15
145. NPL Pénztárkönyv 1827–62
146. NmLt Perc. IV.7.A o. öf.: 084–1828
147. Uo. IV.7.B di. öf.: 2503–2512
148. Uo. 2502
149. Uo. 2503
150. Uo. 2514
151. NmLt BgyO Keszeg telekkönyvi iratai, XV.4. 1. doboz
152. Nógrád vármegye adóközsegeinek területe és kataszteri tisztajövedelme. Az 1909. évi törvényzcikk alapján végrehajtott kisajátítás után. Bp., 1913. 77–95. p.
153. NmLt Perc. IV.7.A o. öf.: 084–1828
154. Borovszky: 193. p.
155. NmLt Perc. IV.7.B di. öf.: 2514 é. n.
156. Lásd 144. jegyzet
157. NmLt Perc. IV.7.B di. öf.: 2513–14; 1066–1087
158. Nagy Iván: V. kötet, 202. p.
159. NmLt Perc. IV.7.B di. öf.: 2514 é. n.
160. Hadtörténeti Múzeum Térképtár, 1787. 47. XXXIII.
161. NPL vegyes iratok, II. fasc., 1832
162. NmLt Cons. IV.1.B 16. marhavész: 227–1771; 228–1772
163. Can. Vis. 1832. 9. p.
164. Schneider Miklós: A nógrádi adózó nép viszonyai 1828-ban. Salgótarján, 1972.
165. NmLt Perc. IV.7.B di. öf.: 944–1773–86
166. Uo. 2499–2501
167. Uo. 2503
168. NmLt Cons. IV.1.B 20. ménék: 288–1782
169. NmLt Urb. IV.1.j Keszeg
170. NmLt Perc. IV.7.B di. öf.: 2500–1784–85
171. Lásd 121. jegyzet
172. NmLt Perc. IV.7.B di. öf.: 2502–1804
173. Uo. 2503–12
174. NmLt Cons. IV.1.B 19. vetés, termés: 264–1770
175. Uo. 272–1772
176. NmLt Perc. IV.7.A 084–1828
178. Uo. 275–1775
179. Uo. 279–1777
180. Uo. 272–1772
181. Uo. 264–281
182. Uo. 264–1770
183. NmLt Perc. IV.7.B di. öf.: 2502–1804
184. Uo. IV.7.A o. öf.: 084–1828
185. Bácskai Vera: Városok és városi társadalom Magyarországon a XIX. század elején. Akadémiai Kiadó, Bp. 1988. 65–69. p.
186. Lásd 184. jegyzet
187. Bácskai, i. m.: 69–71. p.
188. NmLt Perc. IV.7.B di. öf.: 2512 é. n.
189. NmLt Cons. IV.1.B10. cigányok: 149–1776
190. Magyarország története 1790–1848. Akadémiai Kiadó, Bp. 1983. I. kötet, 348. p.
191. NmLt Perc. IV.7.B di. öf.: 2503–1837–38
192. NmLt Cons. IV.1.B15. himlőoltások: 200–1829
193. Uo. IV.1.B13. temetők: 165–1778

194. „...úgy határozott a tekintetes vármegye...” Nógrád megyei statutumok a XVII–XIX. századból. Salgótarján, 1981. 56–59. p.
195. NPL Pr. Def. IV.
196. „...úgy határozott a tekintetes vármegye...” Nógrád megyei statutumok a XVII–XIX. századból. Salgótarján, 1981. 45–47. p.
197. NmLt BgyO telekjegyzőkönyvek: XV.4. 1. doboz
198. NPL Can. Vis. 1832
199. Uo. 9. p.
200. NPL Pénztárkönyv 1827–62
201. Nagy Iván (i. m.: 202. p.) véleményével szemben az 1832. évi egyházlátogatás is (9. p.) említi a kriptát.
202. NPL Pr. Def. IV., 1816
203. Can. Vis. 1767
204. NmLt Perc. IV.7.B/C 3. károk: 1036–1833
205. Uo. IV.7.B di. ői.: 2503–1837–38
206. Uo. 2504–14
207. Uo. 2510–1845–46
208. Uo. 2514 é. n.
209. Uo.; NPL Pr. Def. IV.
210. NmLt Perc. IV.7.B di. ői.: 2512 é. n.
211. Uo.
212. NPL Pénztárkönyv 1827–62

A JOBBÁGYFELSZABADÍTÁS

213. Für Lajos: Jobbágyföld parasztföld. In: A parasztság Magyarországon a kapitalizmus korában 1848–1914. Szerk.: Szabó István. Akadémiai Kiadó, Bp. 1972. I. kötet 140–41. p.
214. Für Lajos, i. m.: 40–44. p.
215. NmLt Urb. IV.1.j Keszeg, úrbéri tabella

ÖSSZEGZÉS

216. Káldy-Nagy Gyula: A budai szandzsák 1559. évi összeírása. Bp., 1977. Pest megye múltjából 3. 223. p.
217. NPL Pr. Bapt. I., Pr. Def. I., Pr. Cop. I.
218. Pálmány Béla: Nógrád megye újratelepítése, benépesülése és az agrártermelés fellendülése a török kiűzése után 1683–1728. In: Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve 1988. 190. p.
219. NmLt Perc. IV.7.A o.ői.: 004–1728; IV.1.j Urb. Keszeg
220. Nagy Iván: 203. p.
221. NmLt BgyO Keszeg telekjegyzőkönyvi iratai, XV.4., 1. doboz